



Rok Edukacji Ekonomicznej  
2024



# Postawy dzieci i młodzieży wobec finansów

RAPORT Z BADANIA ILOŚCIOWEGO, CZERWIEC 2024

dr Agata Trzcińska dla Santander Bank Polska

## Cele badania

Nadrzędnym celem badania było sprawdzenie, jakie są postawy dzieci i młodzieży wobec różnych zachowań o charakterze ekonomicznym.

## Pytania badawcze

Badanie miało w szczególności na celu odpowiedzieć na poniższe pytania badawcze:

1. Jak dzieci i młodzież oceniają sytuację finansową swoich rodzin i jak wiąże się to z ich postawami wobec finansów i podejściem do dóbr materialnych?
2. Jakie są źródła dochodów dzieci i młodzieży?
  - a. Formy przekazywania dzieciom pieniędzy (m.in. kieszonkowe, prezenty itp).
  - b. Zarabianie pieniędzy przez dzieci i młodzież – formy i motywacje do podejmowania prac zarobkowych.
  - c. Na ile wydatki dzieci są kontrolowane przez rodziców i jak dzieci podchodzą do tej kontroli?
3. Jakie są postawy dzieci i młodzieży oraz ich motywy związane z oszczędzaniem pieniędzy?
4. Jakie są postawy dzieci i młodzieży wobec zaciągania zobowiązań?
5. Jaka jest wiedza dzieci i młodzieży oraz postawy wobec podatków?
6. Jaka jest wiedza dzieci i młodzieży oraz postawy wobec ubezpieczeń?
7. Jaki jest stosunek dzieci i młodzieży do dóbr materialnych (poziom materializmu)?
8. Na ile dzieci i młodzież przypisują pieniądзом funkcje symboliczne (przekonanie, że pieniądze dają władzę i prestiż, przekonanie, że pieniądze są źródłem zła, lęk związany z pieniędzmi)?
9. Jak wyglądają relacje dzieci z rodzicami w kwestiach ekonomicznych (rozmowy z rodzicami, uczciwość, ciekawość dziecka)?

### Próba

Badanie przeprowadzono z udziałem ogólnopolskiej próby **2055 dzieci i młodzieży** w wieku 10-18 lat. Badanych podzielono na trzy grupy wiekowe: 10-12 lat, 13-15 lat oraz 16-18 lat.

### Technika zbierania danych

Badanie zostało zrealizowane techniką CAWI (Computer Assisted Web Interview) przez **Fundację Instytut Edukacji Pozytywnej** przy wsparciu **Ogólnopolskiego Panelu Badawczego Ariadna**.

### Termin realizacji badania

**Maj 2024**

Badaniem objęto 2055 polskich nastolatków (10-18 lat) w podziale na trzy grupy wiekowe: 10-12 lat, 13-15 lat oraz 16-18 lat.

### Jak dzieci i młodzież oceniają sytuację finansową swoich rodzin?

- Nastolatkowie dobrze oceniają sytuację finansową swoich rodzin.
- Tylko niespełna 14% uczestników badania wskazało, że w ich rodzinach pojawiają się jakieś trudności finansowe, w tym jedynie ok. 1% badanych stwierdziło, że ich rodzina zazwyczaj ma trudności finansowe.

### Źródła dochodów dzieci i młodzieży

- Zdecydowana większość nastolatków – ponad 80% – otrzymuje pieniądze na swoje własne wydatki.
- Nastolatkowie najczęściej otrzymują pieniądze wtedy, kiedy o nie poproszą, a także jako prezenty. Około 40% dzieci otrzymuje regularne kieszonkowe.
- Starsi nastolatkowie częściej niż młodsi dostają regularne kieszonkowe oraz otrzymują pieniądze, gdy o nie poproszą. Rzadziej natomiast otrzymują pieniądze w nagrodę (np. za dobre oceny) lub za wykonanie obowiązków domowych.
- Około jedna trzecia badanych zarabia pieniądze w domu lub poza domem, przy czym wśród najstarszych nastolatków (16-18 lat) odsetek zarabiających jest istotnie wyższy niż w młodszym grupach wiekowych (10-12 oraz 13-15 lat).
- Najczęściej nastolatkowie zarabiają, wykonując dodatkowe prace w domu, rzadziej natomiast podejmując prace dorywcze dla innych osób. Im młodsi nastolatkowie, tym częściej zarabiają, wykonując prace w domu, natomiast starsi częściej podejmują prace poza domem.

- Główną motywacją nastolatków do podejmowania prac zarobkowych jest chęć posiadania pieniędzy na własne wydatki i przyjemności.
- Nastolatkowie mają wiele pomysłów na to, jak mogliby w przyszłości zarabiać pieniądze.
- Niemal połowa badanych (42%) szukała już jakichś sposobów na zarobienie pieniędzy, a im starsi nastolatkowie, tym odsetek osób, które szukały możliwości zarobkowania, jest większy (wśród 16-18-latków to już 67%).
- Większość nastolatków wskazuje, że rodzice jedynie czasami pomagają im podejmować decyzje o wydatkach, kontrolują ich wydatki i rozmawiają z nimi o wydatkach. Wraz z dorastaniem nastolatków rodzice coraz rzadziej kontrolują ich wydatki, rzadziej pomagają im podejmować decyzje o zakupach i rzadziej rozmawiają z nimi o wydatkach.
- Połowa badanych jest zadowolona z tego, jak często rodzice włączają się w ich decyzje o wydatkach, jednak ponad 40% nastolatków chciałoby, żeby rodzice mniej ich kontrolowali w tym zakresie i mniej interesowali się ich wydatkami.

### Oszczędzanie pieniędzy

- Własne konto w banku posiada 46% nastolatków, natomiast subkonto na koncie rodziców ma 15% badanych.
- Nadal jednak ok. 40% nastolatków nie ma swojego konta bankowego, a zatem ma ograniczone możliwości nabywania umiejętności korzystania z bankowości.
- Im starsi są nastolatki, tym częściej posiadają własne konto – wśród 16-18-latków już tylko 20% nie ma konta bankowego.
- Nastolatki starają się oszczędzać pieniądze, 38% badanych oszczędza regularnie, a niemal połowa oszczędza nieregularnie.
- Regularne oszczędzanie jest bardziej powszechne wśród najmłodszych nastolatków (10-12 lat) niż w starszych grupach wiekowych.
- Zdecydowana większość badanych (86%) posiada jakieś oszczędności.
- Najczęściej występującym wśród nastolatków motywem oszczędzania pieniędzy jest chęć zebrania pieniędzy na jakiś większy zakup (57%). Stosunkowo ważne jest też dla nastolatków oszczędzanie na wszelki wypadek (46%).

- Starsi nastolatki częściej niż młodsi chcą być niezależni i nie muszą prosić rodziców o pieniądze, a także częściej przejawiają motyw zapobiegawczy oszczędzania.
- Badanych charakteryzują raczej pozytywne postawy wobec oszczędzania: 94% uważa, że oszczędzanie jest ważne, a 72% lubi oszczędzać. Jednocześnie, oszczędzanie jest trudne dla ponad połowy nastolatków.

### Zaciąganie zobowiązań

- Ponad połowa badanych ma doświadczenia z pożyczaniem pieniędzy od innych osób i pożyczaniem pieniędzy innym. Nastolatki częściej pożyczają pieniądze od rodziców niż od swoich kolegów i koleżanek.
- Nastolatki zwykle pamiętają o pożyczce i starają się oddać pieniądze na czas, choć 45% badanych przynajmniej czasami zapomina o swoich długach, a 58% nie zawsze oddaje pożyczone pieniądze na czas.
- Postawy nastolatków wobec zaciągania zobowiązań finansowych są zróżnicowane: nie ma wśród badanych jednomyślności w kwestii tego, czy pożyczki są czymś dobrym, czy raczej złym. Jedna trzecia badanych uważa, że nie powinno się pożyczać od innych pieniędzy.
- Jeszcze większe zróżnicowanie odpowiedzi widać w przypadku postaw wobec pożyczania pieniędzy z banków: połowa nastolatków uważa, że jest to dobre rozwiązanie, pozostali zaś, że nie jest to właściwe.



## Podatki

- 83% nastolatków deklaruje, że wie, czym są podatki, przy czym odsetek ten rośnie wraz z wiekiem.
- Jednakże analiza wyników odpowiedzi na pytania sprawdzające wiedzę o podatkach wskazuje, że wiedza ta jest w rzeczywistości dość niska.
- Nawet w przypadku najstarszych nastolatków nadal znaczący jest odsetek osób, które nie mają podstawowej wiedzy o podatkach.
- Nastolatkowie ogólnie uważają, że płacenie podatków jest ważne (78%), jednak wielu z nich (37%) uważa podatki za bezsensowne.
- 63% badanych wskazuje, że lepiej byłoby, gdyby podatków nie trzeba było w ogóle płacić.

## Ubezpieczenia

- Zdecydowana większość (93%) badanych stwierdza, że wie, po co ludzie ubezpieczają siebie i/ lub swoje mienie.
- Znaczący odsetek nastolatków (40%) nie ma świadomości, iż nie wszystkie ubezpieczenia są obowiązkowe.
- Postawy nastolatków wobec ubezpieczeń są ogólnie pozytywne: 92% badanych uważa, że ubezpieczanie siebie i swojego mienia jest ważne.

## Materializm

- Wyniki badania wskazują na stosunkowo wysoki poziom materializmu polskich nastolatków. Niemal 60% nastolatków uważa, że byliby szczęśliwsi, gdyby mogli kupować więcej, a połowa badanych twierdzi, że większa ilość pieniędzy w dorosłości oznacza większe szczęście.
- Poziom materializmu rośnie wraz z wiekiem badanych. Wyraźny wzrost materializmu można zaobserwować wśród 13-15-latków.
- Im niższe jest poczucie własnej wartości nastolatków, tym większe mają oni tendencje materialistyczne.

### Symboliczne postawy wobec pieniędzy

- Ponad połowa nastolatków uważa, że pieniądze dają ludziom władzę, a 68% badanych twierdzi, że osoby bogate są bardziej szanowane przez innych.
- Co czwarty nastolatek uważa, że pieniądze powodują same problemy i są źródłem nieszczęść, podobny odsetek (28%) badanych uważa, że bogaci ludzie są zwykle źli.
- Znacząca grupa nastolatków przejawia niepokój o finanse: 39% często martwi się tym, że ma za mało pieniędzy, a 43% denerwuje się, gdy brakuje im na coś pieniędzy.
- Emocjonalne (symboliczne) podejście do pieniędzy nasila się wraz z wiekiem.
- Postawy wobec pieniędzy istotnie łączą się z podejściem nastolatków do dóbr materialnych, w szczególności niepokój związany z pieniędzmi pozytywnie koreluje z tendencjami materialistycznymi.
- Starsi nastolatki w większym stopniu niż młodsi traktują pieniądze jako źródło władzy i szacunku, a także odczuwają większy niepokój o pieniądze.
- Nastolatki, którzy gorzej oceniają sytuację finansową swojej rodziny, odczuwają większy niepokój związany z pieniędzmi.

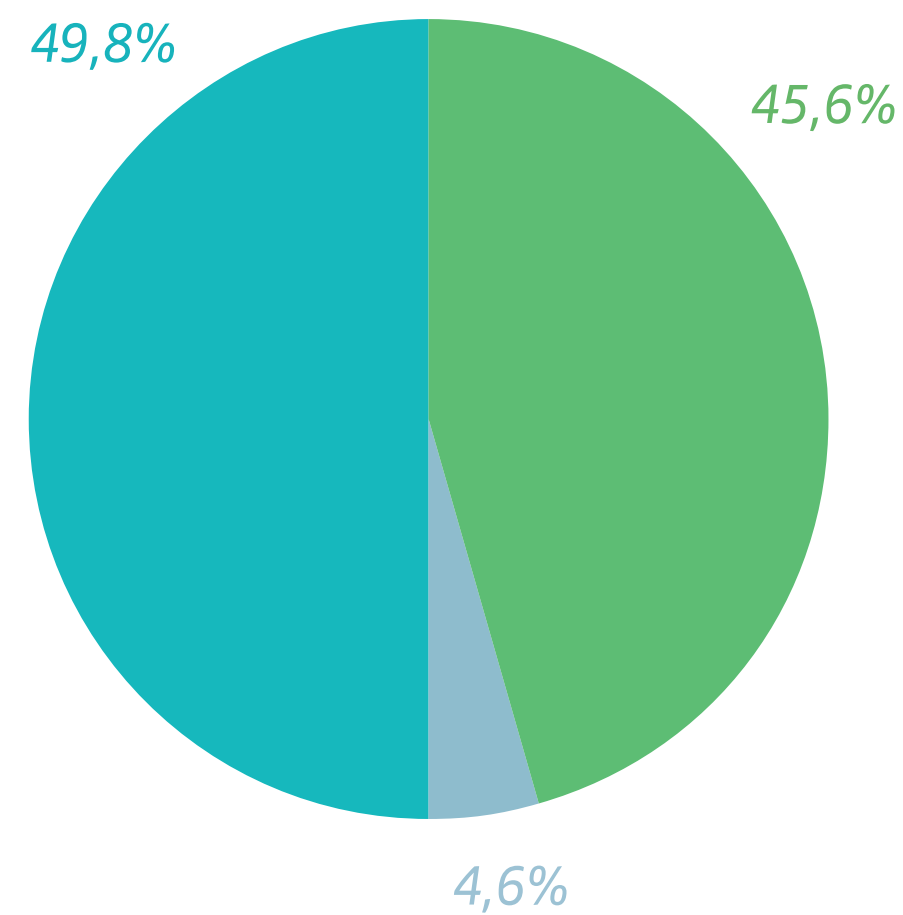
### Relacje dzieci z rodzicami w kwestiach finansowych

- Większość nastolatków przynajmniej czasami rozmawia z rodzicami na różne tematy związane z finansami. Najczęściej rozmowy te dotyczą oszczędzania pieniędzy, mądrego kupowania i zarabiania pieniędzy.
- Jednakże ponad jedna trzecia nastolatków nigdy nie rozmawia ze swoimi rodzicami o sytuacji finansowej swojej rodziny.
- 27% badanych przynajmniej czasami wyklóca się z rodzicami o dodatkowe pieniądze, a niemal 30% nastolatków wdaje się z rodzicami w sprzeczki na temat tego, na co wydali pieniądze.
- Częstotliwość kłócenia się o pieniądze jest związana z materializmem nastolatków oraz ich postawami wobec pieniędzy.
- Ponad 30% badanych wskazuje, że rodzice spełniają wszystkie ich zachcianki, kupując wszelkie zabawki i gadżety, które dziecko chce mieć. Jeszcze większy odsetek badanych (40%) wskazuje, że rodzice ulegają niemal wszystkim ich zachciankom, jeśli chodzi o ubrania, obuwie czy kosmetyki.
- 45% nastolatków przyznaje, że dostaje od rodziców tyle pieniędzy, że mogą sobie za nie kupić, co zechcą, a zatem ich kieszonkowe nie spełnia w pełni swojej edukacyjnej roli.

- Im wyższa jest pobłażliwość rodziców w kwestiach materialnych, tym nastolatki mają wyższe tendencje materialistyczne.
- Prawie 40% nastolatków przynajmniej czasami oszukuje swoich opiekunów w sprawie tego, na co wydają pieniądze, a niemal 20% badanych zdarzyło się wziąć od rodziców pieniądze bez ich wiedzy i zgody.
- Ponad połowa nastolatków jest zainteresowana kwestiami ekonomicznymi, jednak 50% badanych nigdy nie pyta rodziców o rzeczy związane z ekonomią.

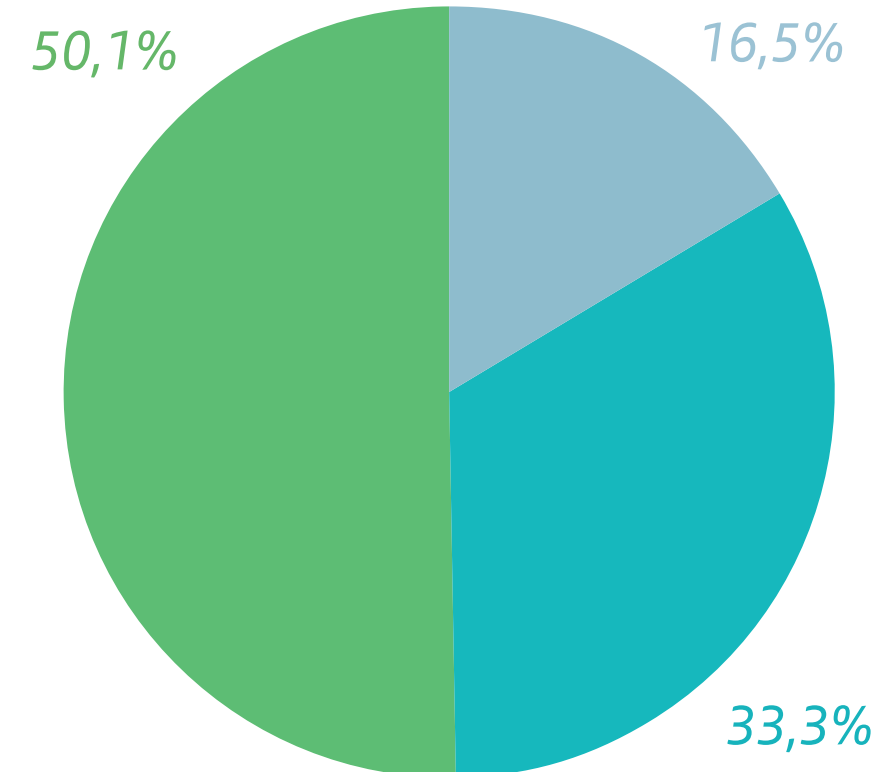
# CHARAKTERYSTYKA BADANEJ PRÓBY

### Płeć respondentów



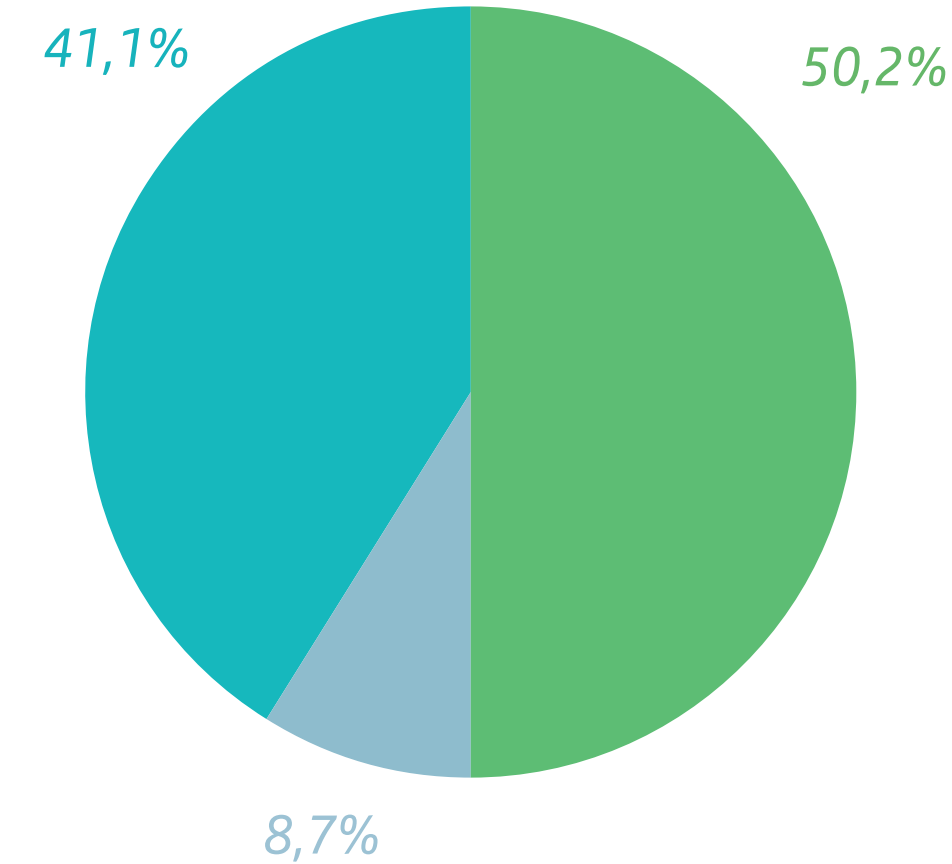
- dziewczyna
- chłopak
- inna

### Wiek respondentów



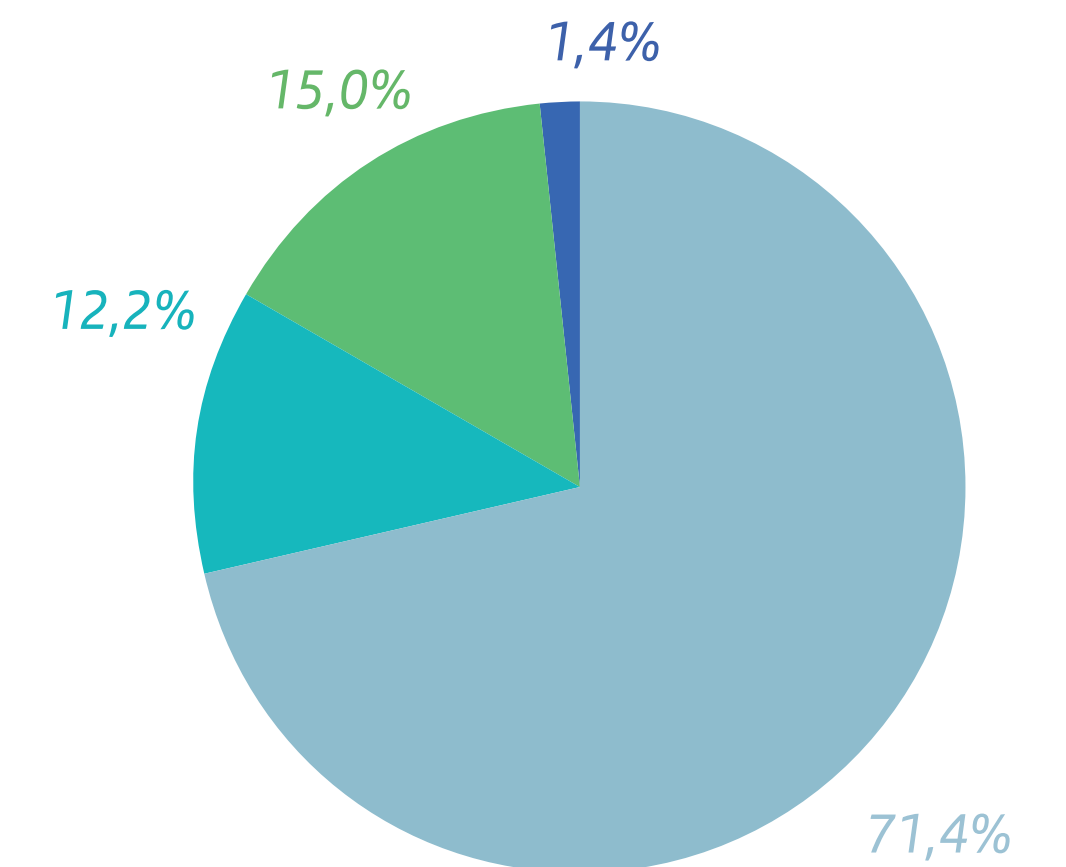
- 10-12 lat
  - 13-15 lat
  - 16-18 lat
- Średnia = 14,5 lat (SD = 2)

### Miejsce zamieszkania



- wieś
- małe lub średnie miasto
- duże miasto

### Typ szkoły



- liceum
- technikum
- szkoła podstawowa
- szkoła branżowa

W badaniu wzięto udział **2055** dzieci i młodzieży w wieku **10-18 lat** (trzy grupy wiekowe: 10-12 lat, 13-15 lat oraz 16-18 lat) – **1024** dziewczynki, **937** chłopców i **94** osoby, które wskazały inną płeć.

Badanie było realizowane w szkołach na terenie wszystkich polskich województw, w miejscowościach zróżnicowanych pod względem wielkości, chociaż dominowały osoby badane pochodzące z małych i średnich miast oraz ze wsi.

Badanie było prowadzone w szkołach podstawowych oraz w szkołach ponadpodstawowych (licea, technika i szkoły branżowe).

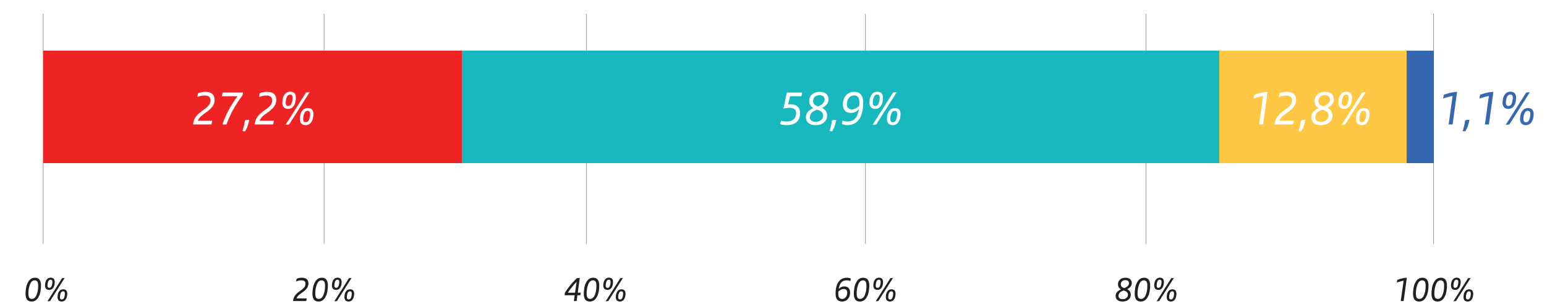
Próba była zróżnicowana pod względem wieku, jednak z uwagi na termin realizacji badania (okres matur) najmniej liczna była grupa wiekowa 16-18 lat.



# JAK DZIECI I MŁODZIEŻ OCENIAJĄ SYTUACJĘ FINANSOWĄ SWOICH RODZIN?

**Nastolatki dobrze oceniają sytuację finansową swoich rodzin.**

Tylko niespełna 14% uczestników badania wskazało, że w ich rodzinach pojawiają się jakieś trudności finansowe, w tym jedynie ok. 1% badanych stwierdziło, że ich rodzina zazwyczaj ma trudności finansowe.

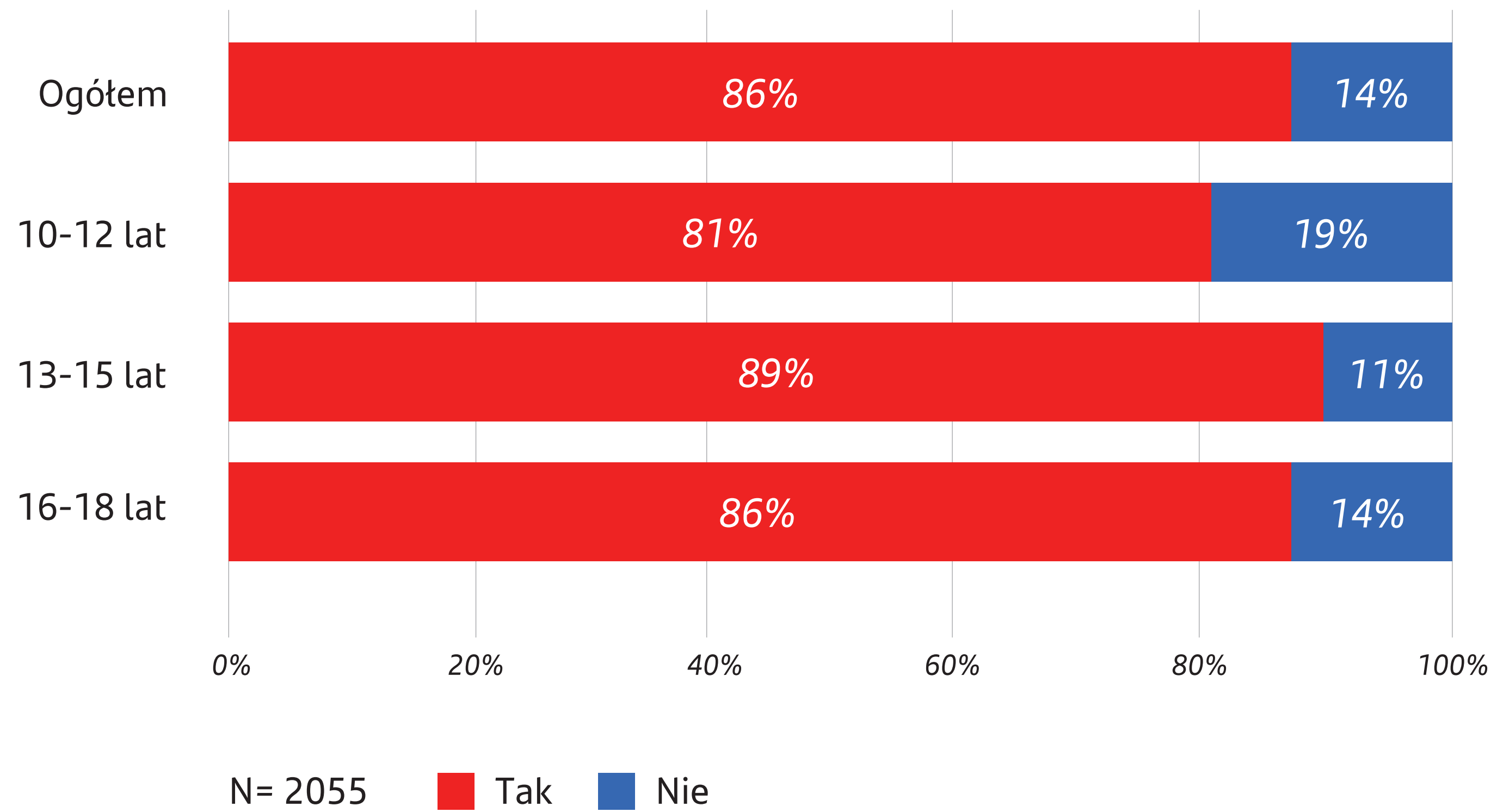


- Wydaje mi się, że stać nas na prawie wszystko, co chcemy.
- Możemy pozwolić sobie na wiele rzeczy, ale nie na wszystko, co chcemy.
- Zwykle wystarcza nam pieniędzy, jednak czasami jest trudniej.
- Nasza rodzina ma zwykle trudności finansowe i na wiele rzeczy nas nie stać.

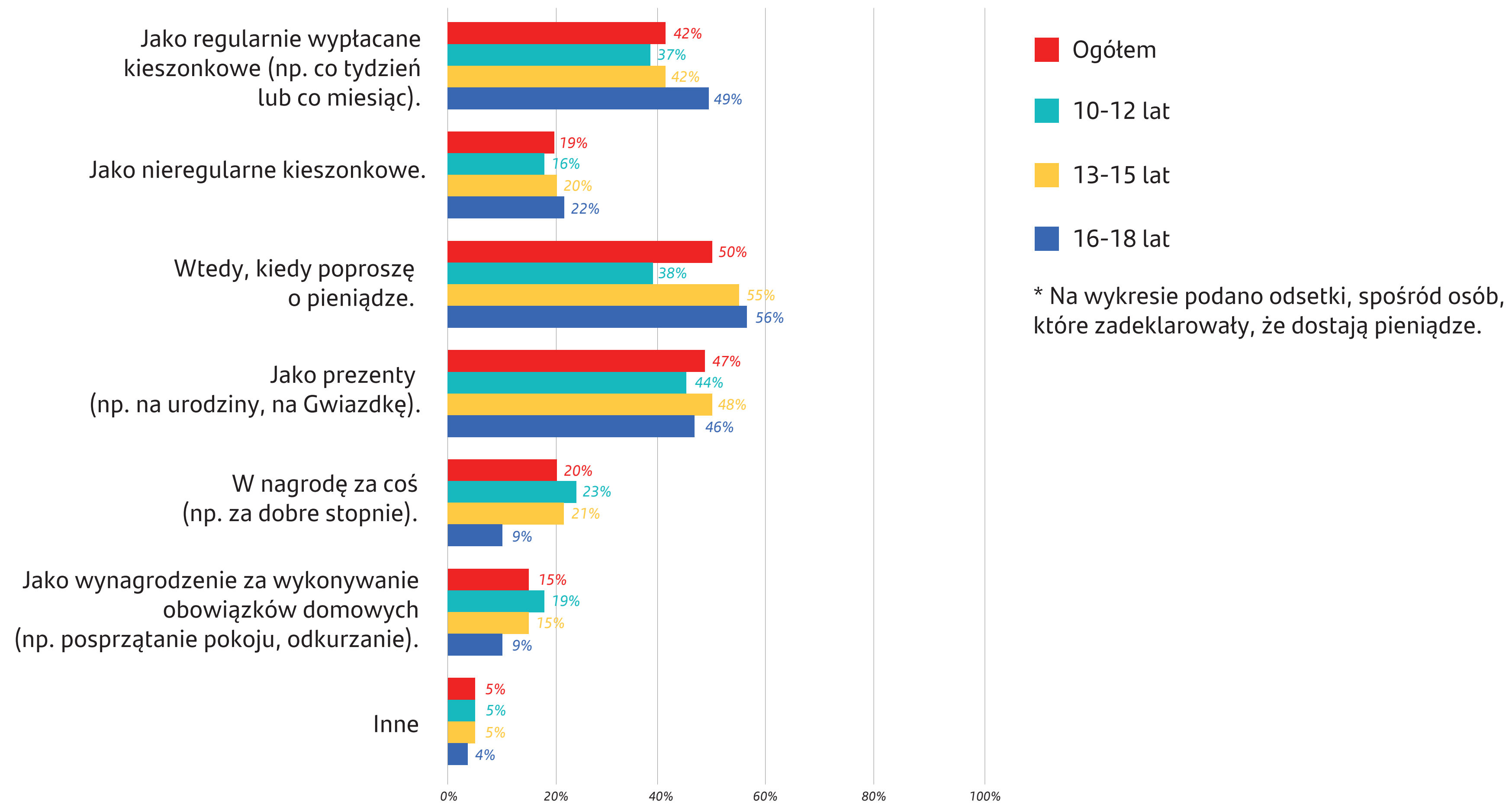
N= 2055

# **ŹRÓDŁA DOCHODÓW DZIECI I MŁODZIEŻY**

Czy dostajesz pieniądze na swoje wydatki?



## W jakiej postaci dostajesz pieniądze na swoje wydatki?\*



**Zdecydowana większość nastolatków – ponad 80% – dostaje pieniądze na swoje własne wydatki.**

Najwięcej osób, które nie dostają pieniędzy na własne wydatki, jest w najmłodszej badanej grupie – 10-12 lat (19% badanych).

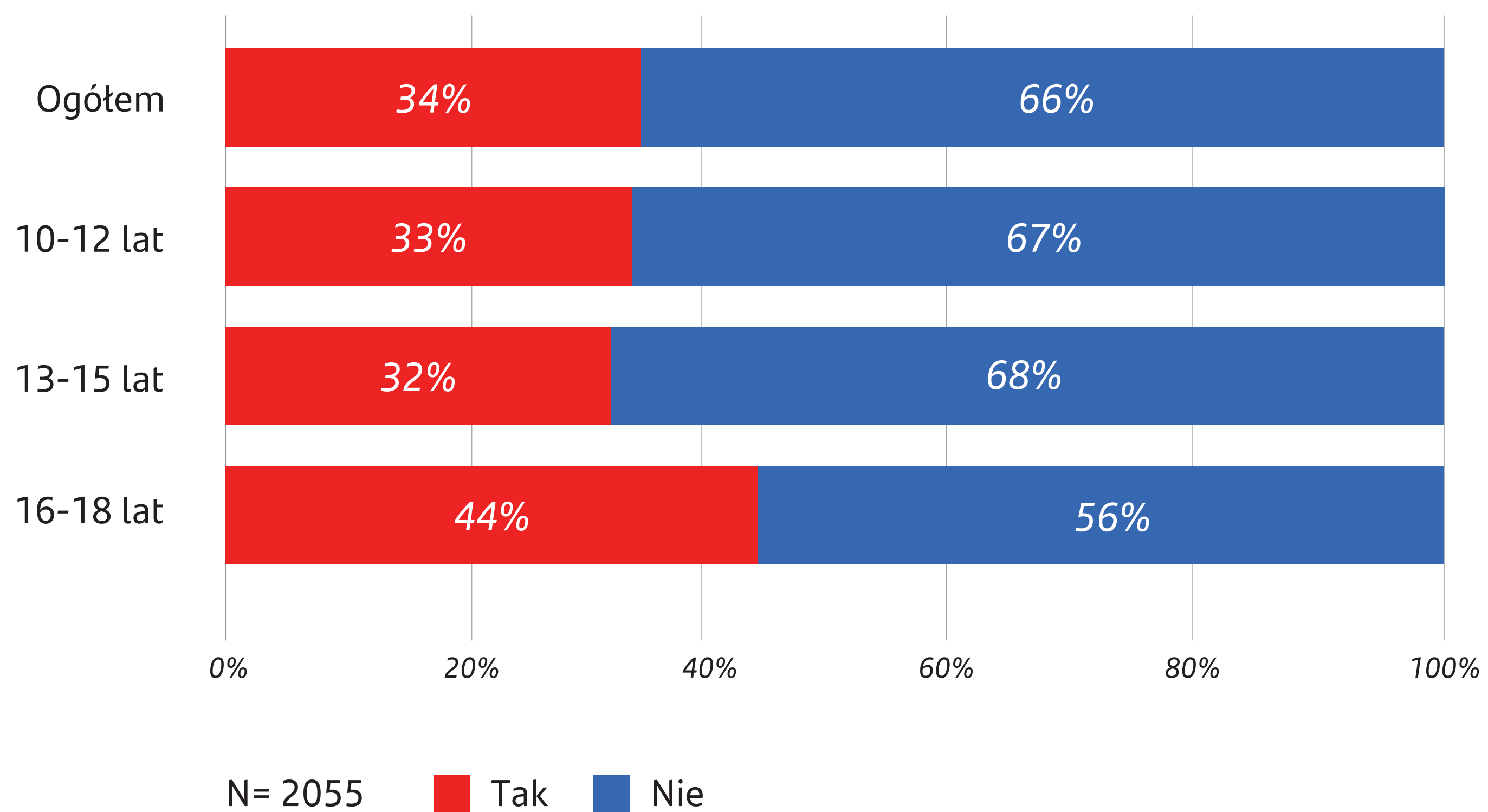
Nastolatki najczęściej **dostają pieniądze wtedy, kiedy o nie poproszą, a także jako prezenty.**

Okolo **40% dzieci dostaje regularne kieszonkowe.**

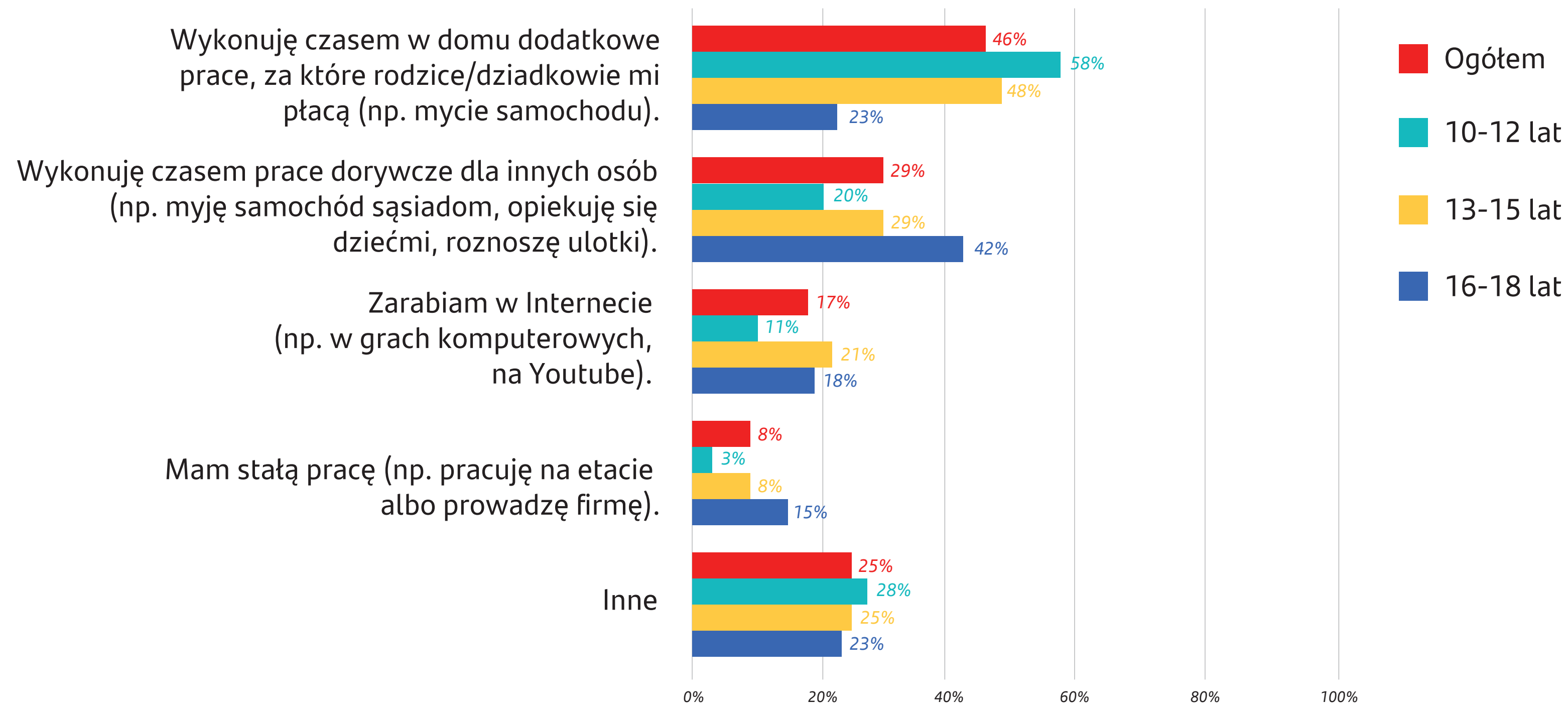
Formy przekazywania pieniędzy **zmieniają się wraz z wiekiem – starsi nastolatki częściej dostają regularne kieszonkowe** oraz otrzymują pieniądze, **gdy o nie poproszą.**

Z kolei **rzadziej otrzymują pieniądze w nagrodę** (np. za dobre oceny) lub za **wykonanie obowiązków domowych.**

Czy zarabiasz jakieś pieniądze (w domu lub poza domem)?



Jak zarabiasz?\*



\* Na wykresie podano odsetki, spośród osób, które zadeklarowały, że zarabiają pieniądze.

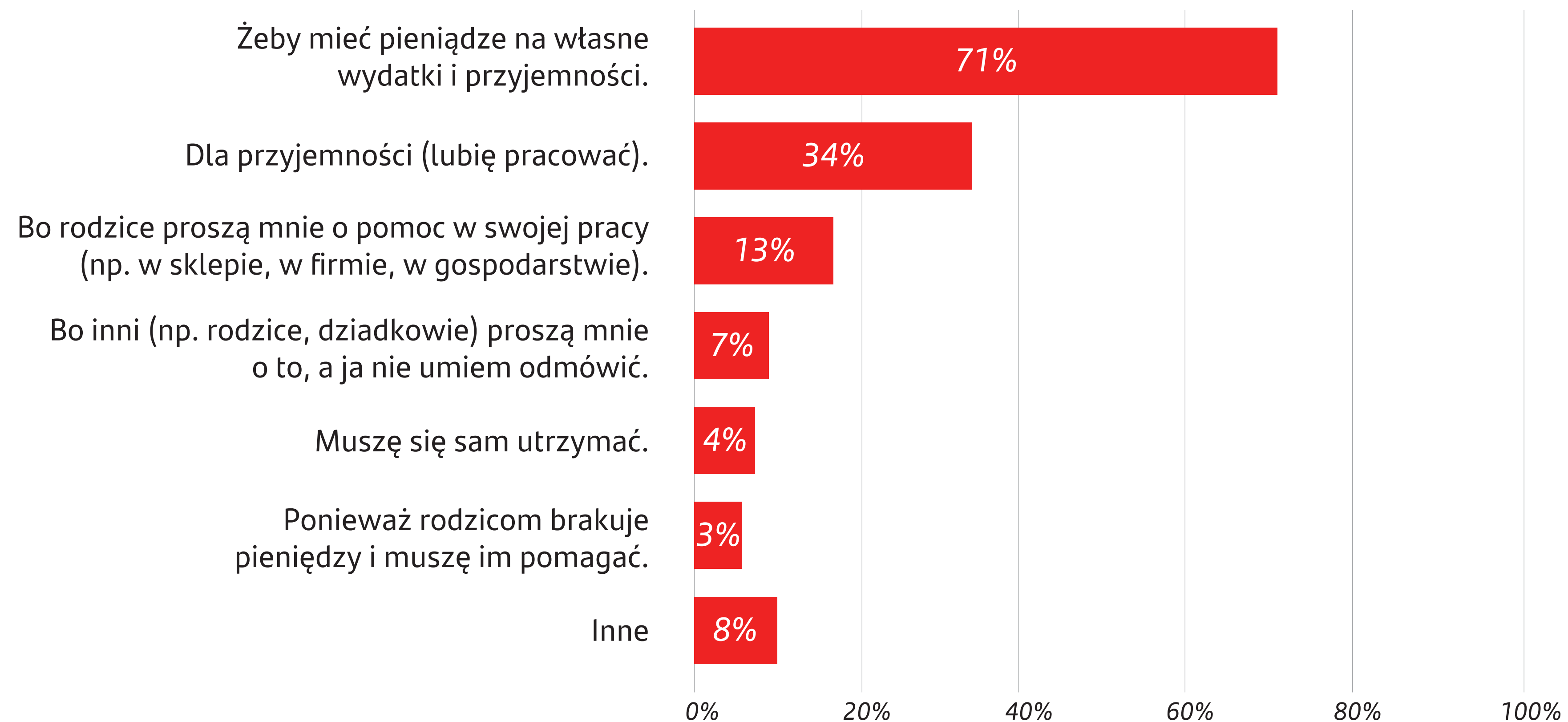


Okolo jedna trzecia badanych zarabia pieniądze w domu lub poza domem, przy czym odsetek zarabiających jest istotnie wyższy (44%) wśród najstarszych badanych (16-18 lat).

Najczęściej uczestnicy badania zarabiają, wykonując dodatkowe prace w domu, rzadziej natomiast podejmując prace dorywcze dla innych osób. Widać tu jednak istotne zmiany wraz z wiekiem – im młodsze dzieci, tym częściej zarabiają, wykonując prace w domu, natomiast starsi częściej podejmują prace poza domem.

Wielu badanych wskazało także inne sposoby zarabiania pieniędzy – w otwartym pytaniu o sposoby zarabiania pieniędzy najczęściej wymieniane było pomaganie rodzicom lub innym członkom rodziny w ich pracy, podejmowanie prac sezonowych, wytwarzanie biżuterii oraz sprzedaż niepotrzebnych rzeczy na popularnych platformach sprzedażowych.

## Dlaczego podejmujesz prace zarobkowe?

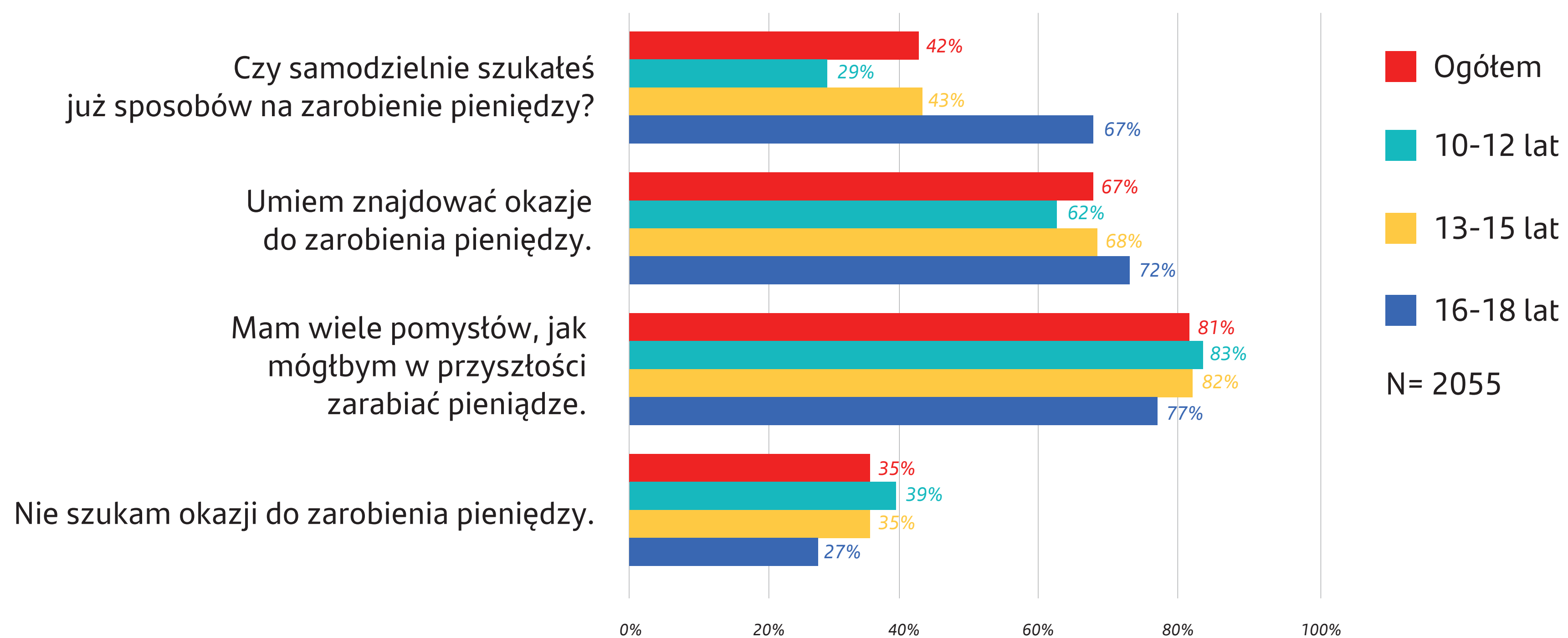


N=703 (badani, którzy zadeklarowali, że podejmują prace zarobkowe)

Główną motywacją nastolatków do podejmowania prac zarobkowych jest **chęć posiadania pieniędzy na własne wydatki i przyjemności** (71% osób podejmujących prace zarobkowe).

Kolejną ważną motywacją, wskazaną przez jedną trzecią osób podejmujących prace zarobkowe, jest **po prostu przyjemność**.

Tylko niewielki odsetek badanych pracuje, ponieważ **musi to robić** – 3% osób podejmuje prace, **bo rodzicom brakuje pieniędzy**, a 4% badanych (spośród tych deklarujących zarabianie) **musi się samodzielnie utrzymać**.



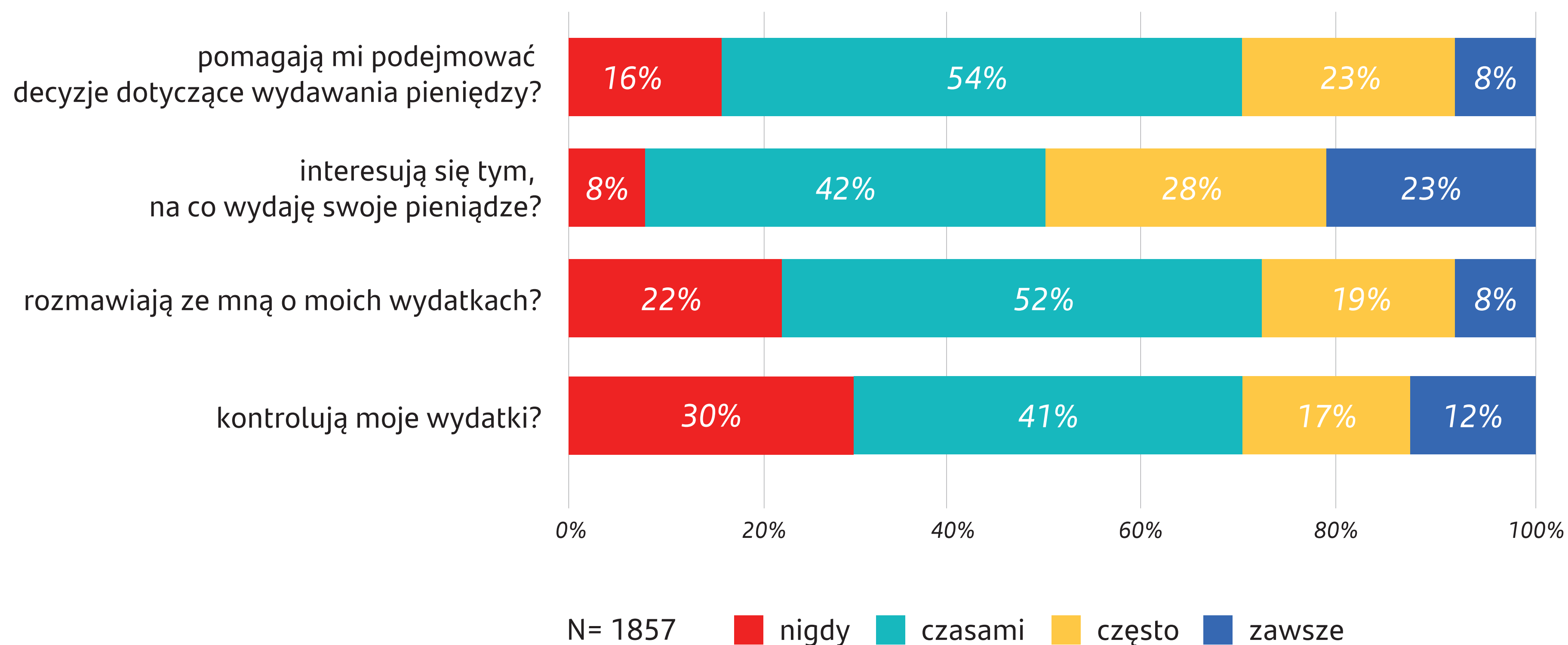
Nastolatkwie deklarują, że **mają wiele pomysłów na to, jak mogliby w przyszłości zarabiać pieniądze**, chociaż **najstarsi (16-18 lat) nie są już tak optymistyczni**. Może to wynikać z tego, że bardziej realistycznie podchodzą do różnych pomysłów dotyczących możliwości zarobkowania.

**Niemal połowa badanych (42%) szukała już jakichś sposobów na zarobienie pieniędzy, a im starsi nastolatkwie, tym odsetek osób, które szukały możliwości zarobkowania, jest większy (wśród 16-18-latków to już 67%).**

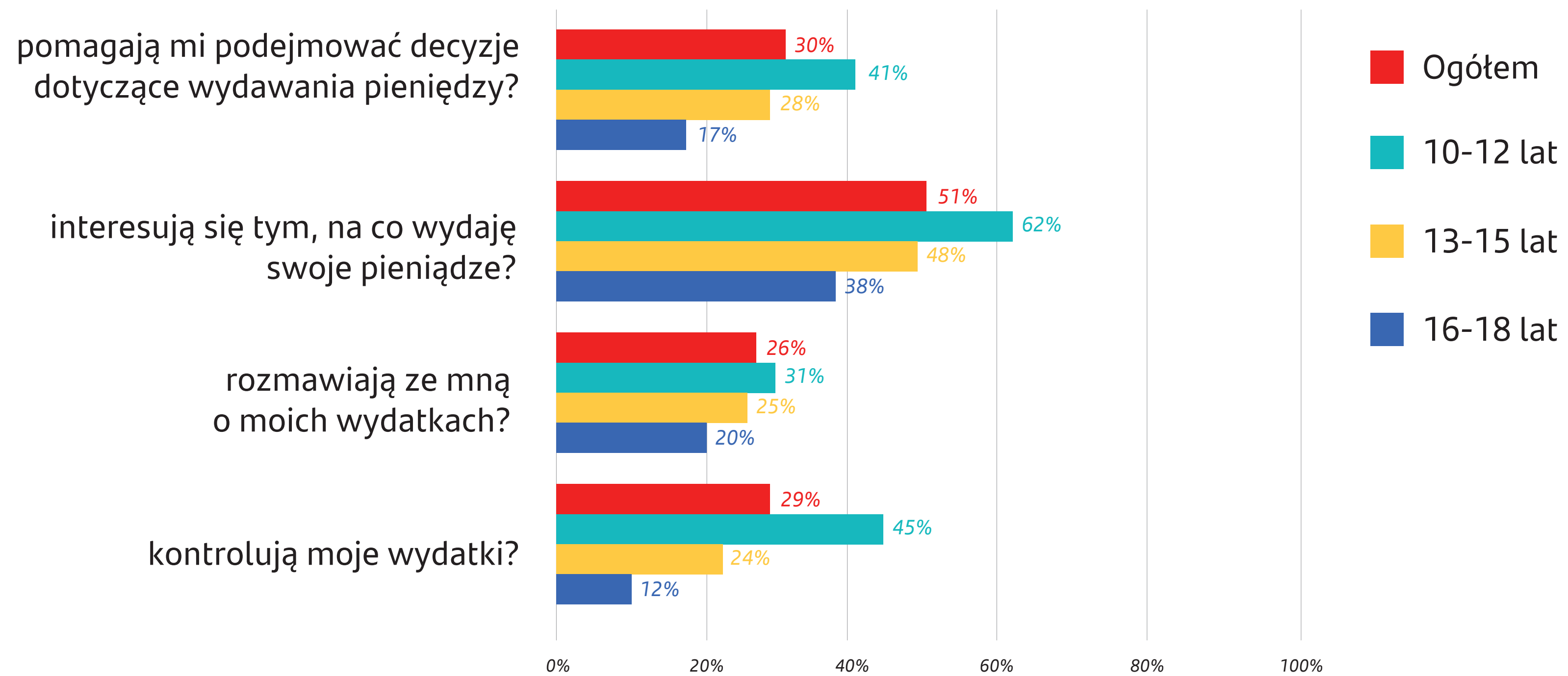
Nastolatkwie są w większości przekonani, że **potrafią znajdować okazje do zarobienia pieniędzy, co może świadczyć o ich kreatywności i przedsiębiorczości**. Im starsi badani, tym bardziej są przekonani, że **potrafią znajdować różne okazje do zarabiania**. Może to wynikać po prostu z faktu, że starsi mają już więcej doświadczeń z zarabianiem.

Okolo **jedna trzecia badanych nie szuka na razie okazji do zarabiania pieniędzy**, przy czym odsetek ten zmniejsza się wraz z wiekiem osób badanych. **Starsi nastolatkwie częściej szukają możliwości zarobkowania**.

## Jak często rodzice...



Jak często rodzice...\*



\* Na wykresie podano odsetki, spośród osób, które udzieliły odpowiedzi często lub zawsze.

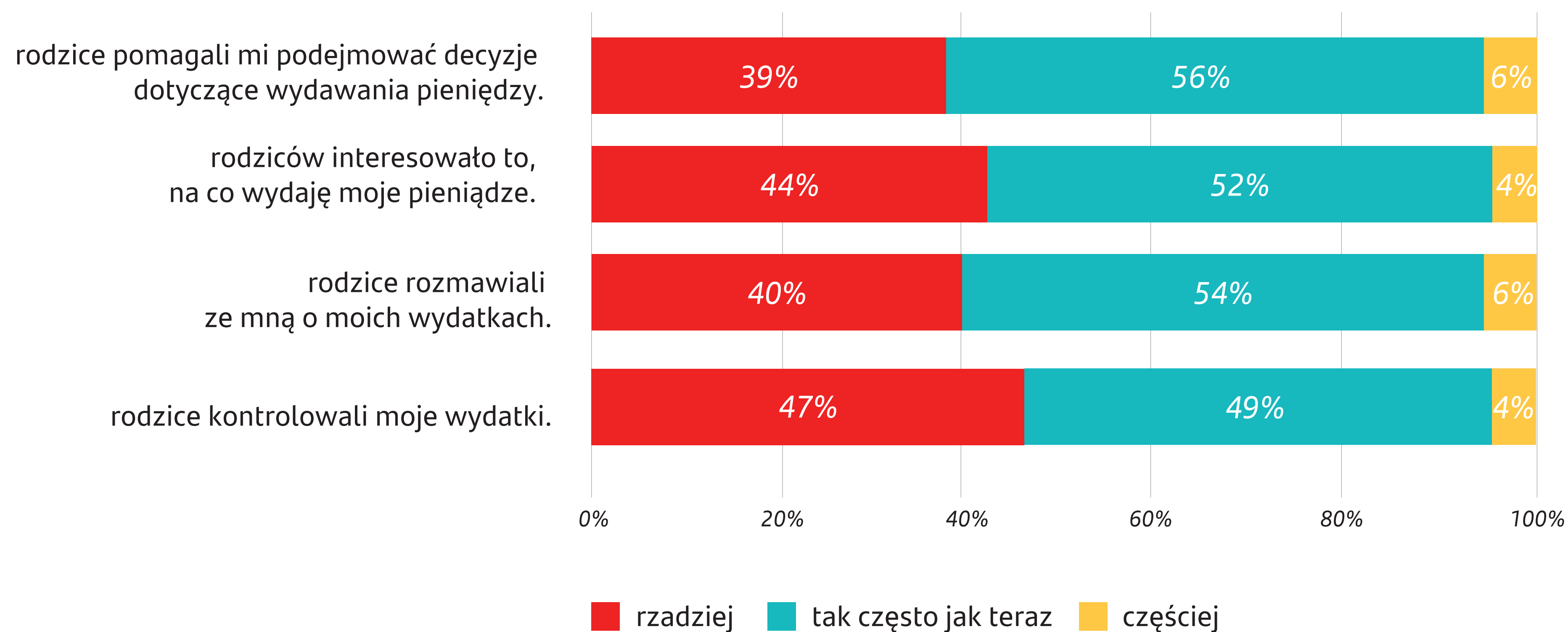
Większość nastolatków wskazuje, że rodzice **jedynie czasami pomagają im podejmować decyzje o wydatkach, kontrolują ich wydatki czy też rozmawiają z nimi o wydatkach**. Warto zwrócić uwagę, że **30% nastolatków jest przekonanych, iż rodzice nigdy nie kontrolują ich wydatków**. Mimo wszystko **połowa badanych twierdzi, że rodzice często interesują się tym, na co wydają pieniądze**.

Wyniki te można odczytać jako **przejaw braku nadmiernej kontroli dzieci w kwestiach finansowych, co jest właściwym podejściem**. Brak kontroli nie powinien jednak iść w parze z brakiem zainteresowania wydatkami dziecka i na szczęście w wielu przypadkach **młodzi ludzie mogą liczyć na zainteresowanie rodziców**.

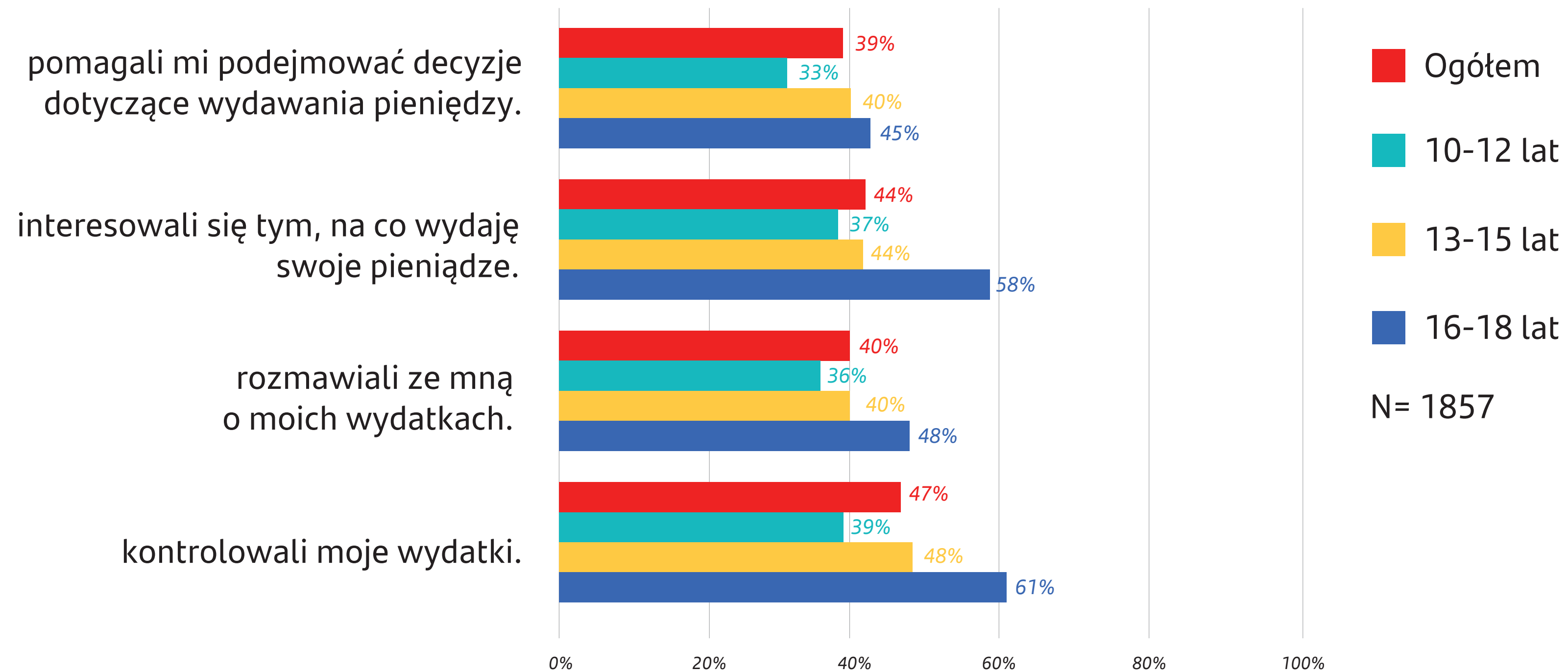
**Kontrola, zainteresowanie zakupami dzieci czy też rozmowy o wydatkach stają się coraz rzadsze wraz z dorastaniem nastolatków**. Z jednej strony kwestie te są prawdopodobnie mniej potrzebne na późniejszych etapach dorastania, bo młodzi ludzie zdążyli nauczyć się wielu rzeczy wcześniej. Być może jednak naturalna w okresie dorastania chęć samodzielności powoduje, że nastolatkowie nie pozwalają rodzicom na kontrolę i pomoc.



## Chciałbym, żeby...



## Chciałbym, żeby rodzice RZADZIEJ...



Około **połowa osób badanych jest zadowolona z tego, jak często rodzice włączają się w ich decyzje o wydatkach (pomagają, interesują się, rozmawiają czy też kontrolują) i nie chcieliby, żeby rodzice angażowali się bardziej.**

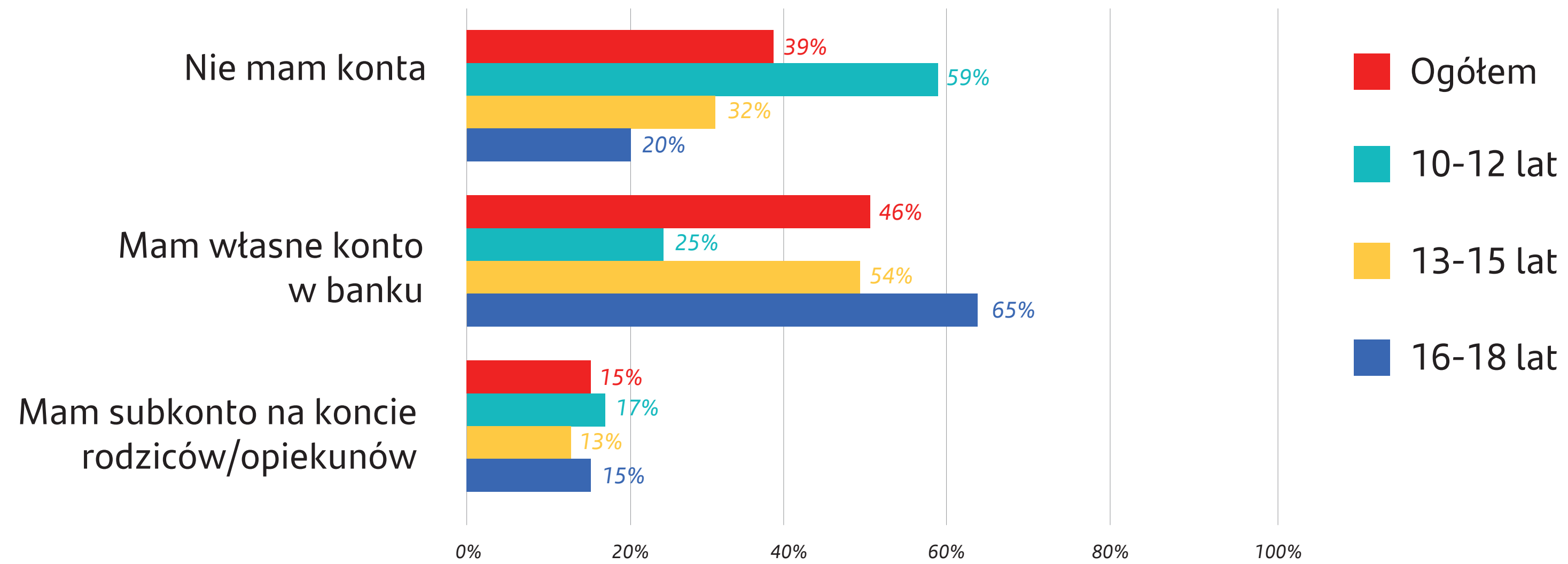
**Znaczący odsetek badanych chciałby natomiast, żeby rodzice rzadziej kontrolowali ich wydatki (47%), mniej interesowali się nimi (44%), rzadziej pomagali (39%) i rzadziej rozmawiali o tych kwestiach (40%).**

Warto zauważyć, że **wraz z wiekiem rośnie chęć większej samodzielności w dysponowaniu swoimi pieniędzmi – im starsi są nastolatki, tym mniej chcą kontroli, mniej rozmów czy też zainteresowania rodziców w kwestiach wydatków.**

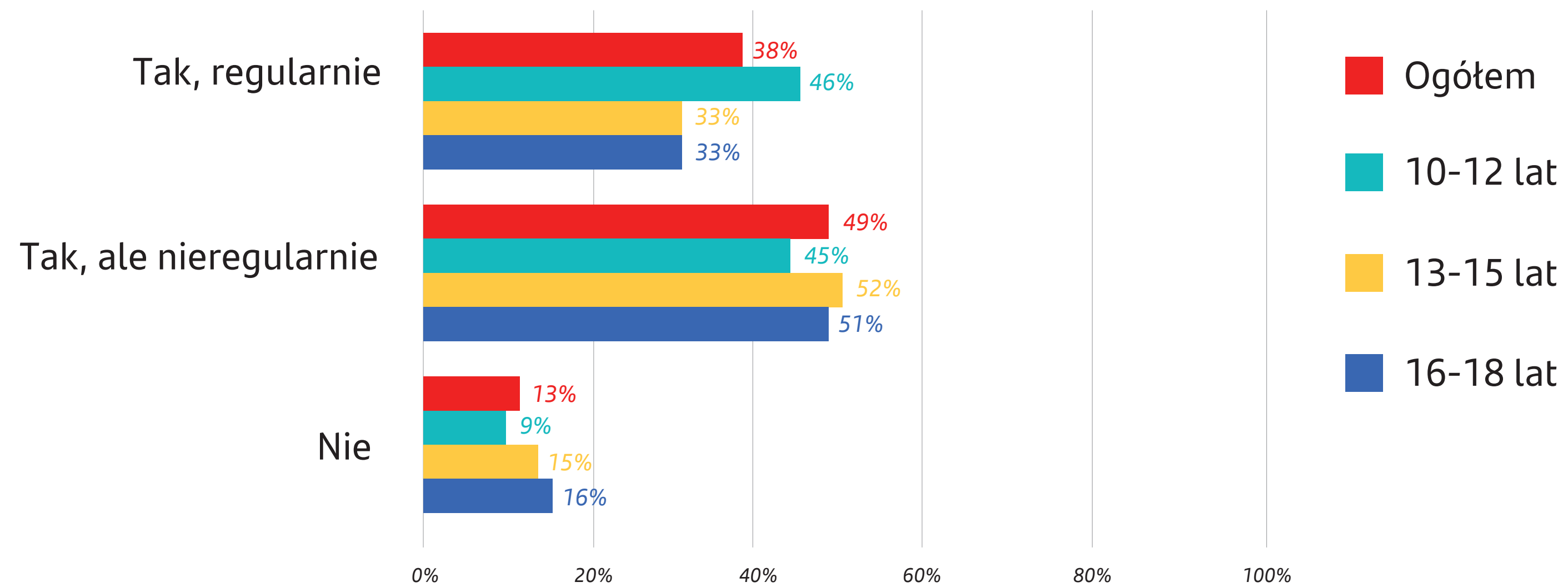
Wyniki te mogą świadczyć z jednej strony o rosnących wraz z wiekiem umiejętnościach podejmowania właściwych decyzji o wydatkach, z drugiej natomiast mogą po prostu oznaczać chęć uniezależnienia się od rodziców, naturalną w okresie nastoletnim.

# OSZCZĘDZANIE PIENIĘDZY

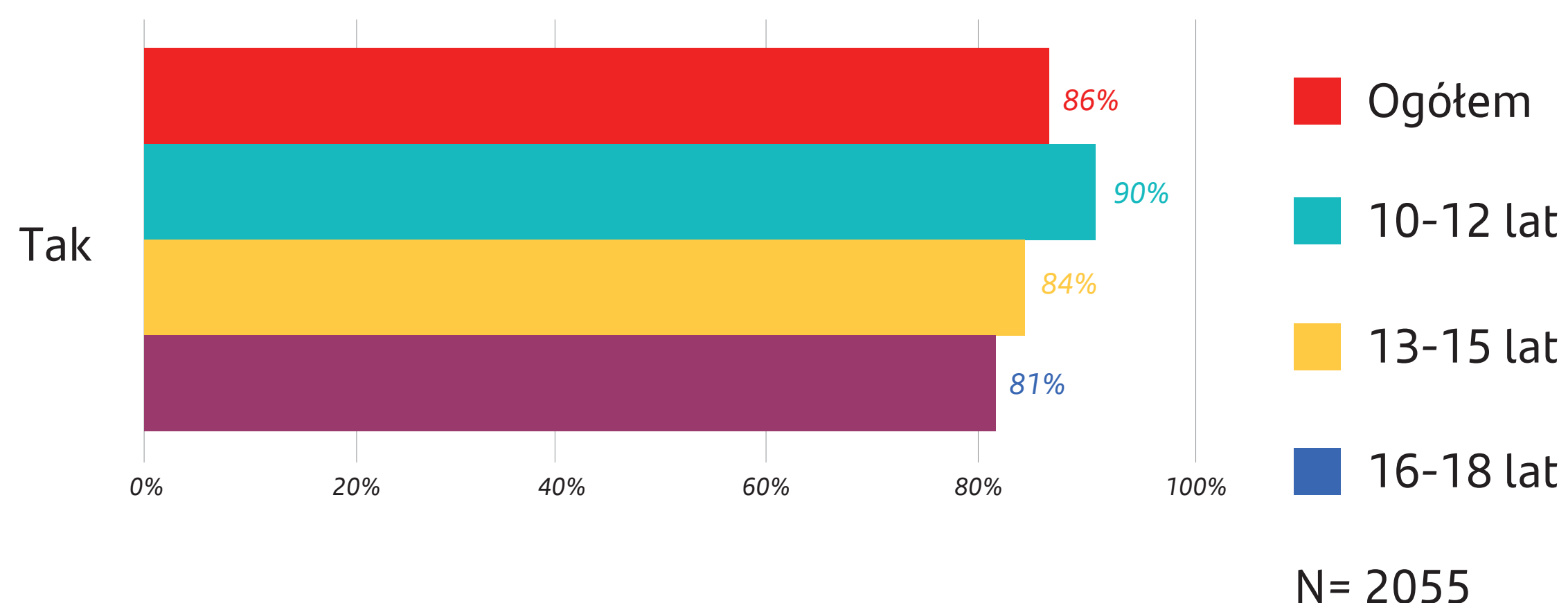
## Czy masz konto bankowe?



## Czy oszczędzasz pieniądze?



## Czy posiadasz obecnie jakieś oszczędności?



**Własne konto w banku ma 46% badanych, natomiast subkonto na koncie rodziców ma 15% nastolatków.** Wyniki te są stosunkowo wysokie w porównaniu do sytuacji w Polsce sprzed kilku lat. **Nadal jednak ok. 40% nastolatków nie ma swojego konta bankowego**, a zatem ma ograniczone możliwości nabywania umiejętności korzystania z bankowości. Warto zauważyć jednak, że **wraz z wiekiem rośnie poziom ubankowienia nastolatków – wśród 16-18-latków już tylko 20% nie ma konta bankowego.**

Nastolatkwie **starają się oszczędzać pieniądze**. **38% badanych oszczędza regularnie**, a niemal połowa oszczędza **nieregularnie**. Zauważalne jest jednak, że **regularne oszczędzanie jest bardziej powszechne wśród najmłodszych (10-12 lat) niż w starszych grupach wiekowych**. Prawdopodobnie najmłodszym łatwiej jest odkładać pieniądze systematycznie, ponieważ zwykle mają mniejsze potrzeby związane z wydawaniem pieniędzy niż starsi badani.

**Zdecydowana większość badanych (86%) posiada jakieś oszczędności**, ale tu także widoczny jest **spadek wraz z wiekiem uczestników**. Starsi nastolatkwie zapewne wydają więcej pieniędzy i mniej im zostaje na oszczędności.



N= 1782

\* Na wykresie pokazano odsetki osób badanych spośród tych, którzy zadeklarowali, że oszczędzają.

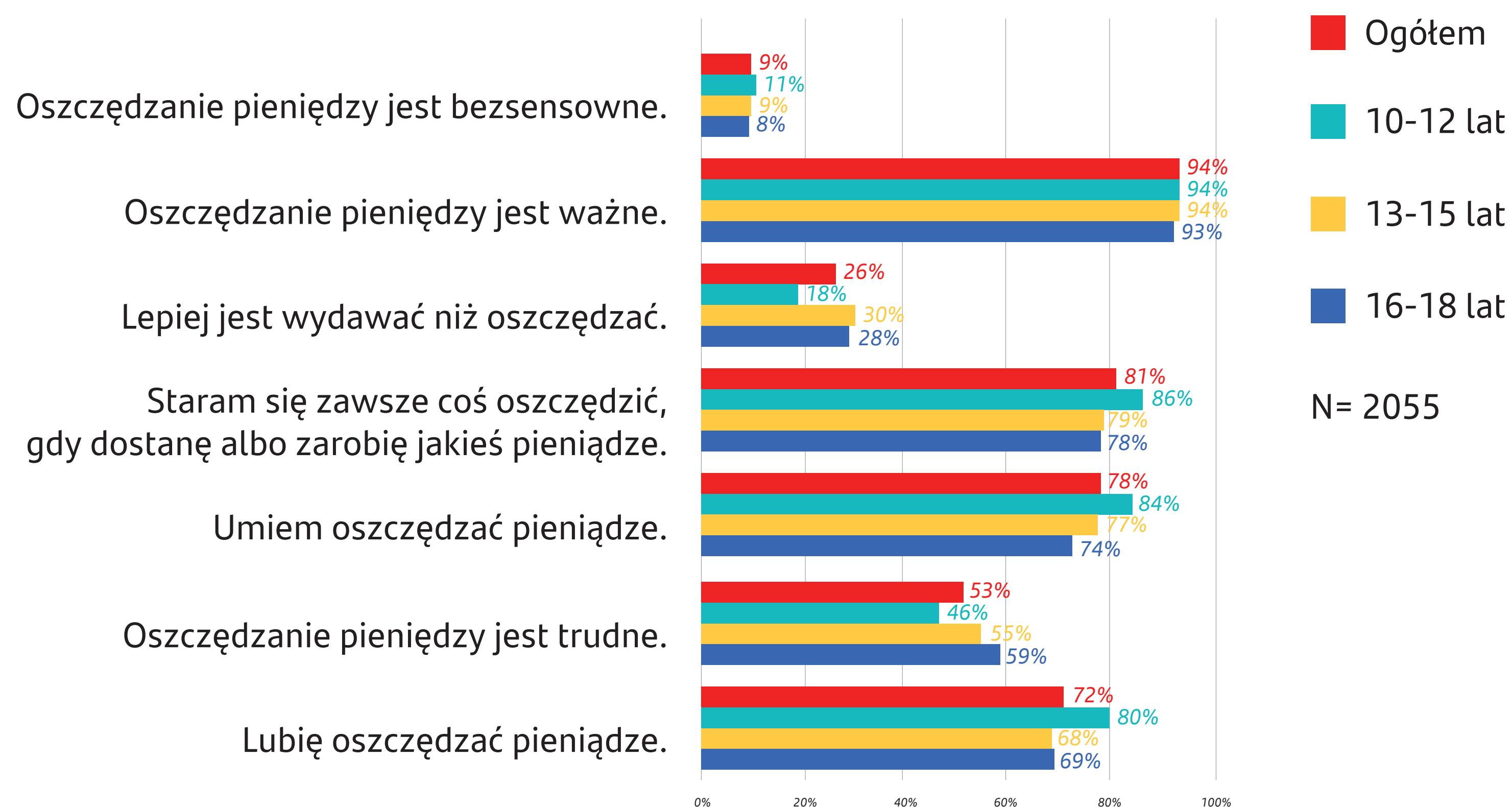


**Najczęściej występującym wśród nastolatków motywem oszczędzania pieniędzy jest chęć zebrania pieniędzy na jakiś większy zakup (57%). Stosunkowo ważny jest także motyw zapobiegawczy, czyli oszczędzanie na wszelki wypadek (46%).**

**Ponad jedna trzecia nastolatków (37%) oszczędza także dlatego, żeby być niezależnymi od rodziców i nie musieć ich prosić o pieniądze na swoje wydatki. Podobny odsetek nastolatków (36%) oszczędza, bo po prostu lubi mieć dużo pieniędzy.**

**Najrzadszymi motywami oszczędzania jest przymus ze strony rodziców oraz motyw rezydualny, czyli oszczędzanie po to, żeby wystarczyło pieniędzy do kolejnej wypłaty kieszonkowego.**

**Warto zauważyć, że przynajmniej niektóre z motywów oszczędzania zmieniają się wraz z wiekiem. Starsi nastolatkowie częściej niż młodsi chcą być niezależni i nie musieć prosić rodziców o pieniądze, a także częściej przejawiają motyw zapobiegawczy. Starszych także częściej motywuje do oszczędzania poczucie dumy i satysfakcji z tego, że udało im się coś odłożyć.**



Uczestnicy badania przejawiają raczej **pozytywne postawy wobec oszczędzania**. W zdecydowanej większości (**94%**) uważają, że **oszczędzanie jest ważne** i podkreślają, że **lubią oszczędzać (72%)**. Tylko **9%** badanych wskazuje, że **oszczędzanie pieniędzy nie ma sensu**.

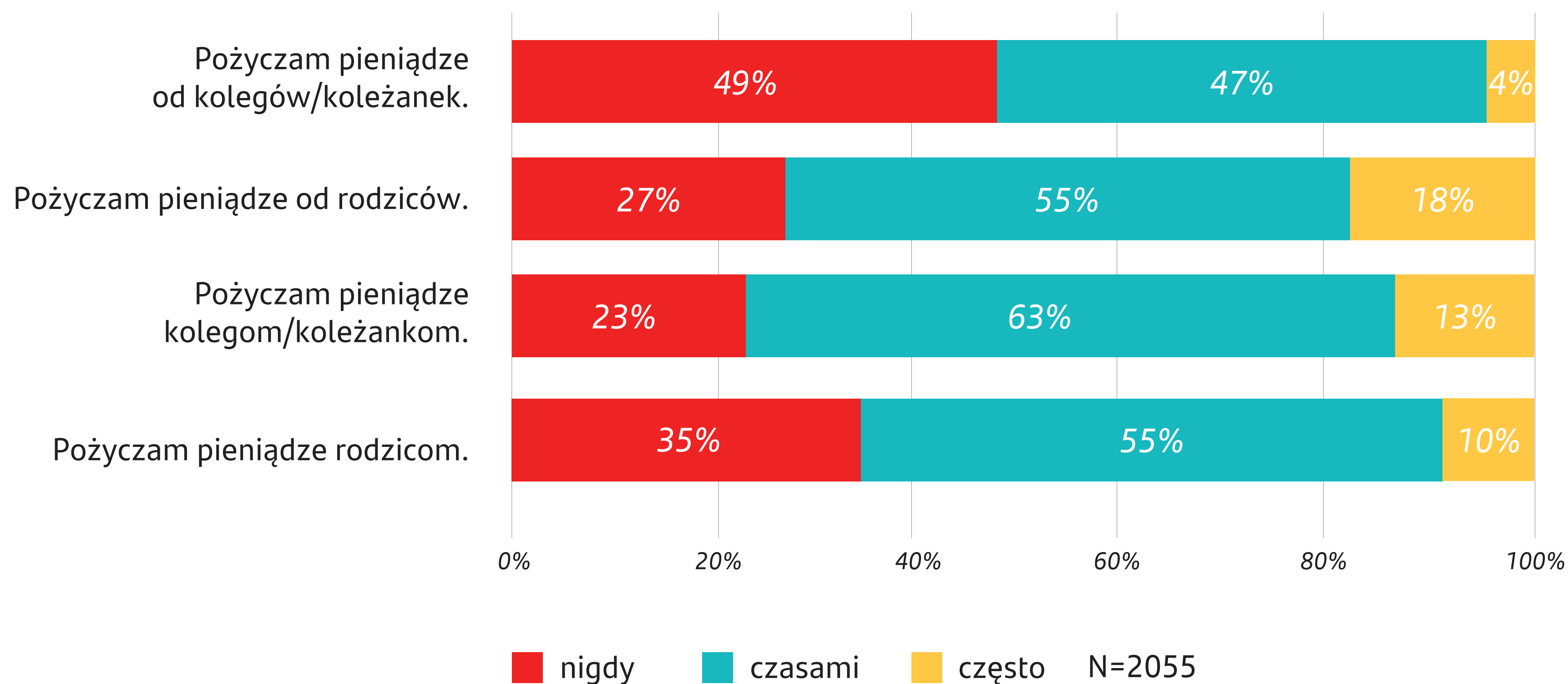
Należy jednak zwrócić uwagę, że **ponad połowa nastolatków uważa, że oszczędzanie pieniędzy jest dla nich trudne**. Być może zatem, w celu kształtowania odpowiednich nawyków odkładania pieniędzy, **warto byłoby wspierać nastolatków w ich próbach oszczędzania**, tak, by nie zniechęcali się i nie mieli poczucia, iż jest to trudne zadanie.

**Postawy wobec oszczędzania zmieniają się wraz z wiekiem nastolatków**. Starsi uczestnicy badania częściej uważają, że **oszczędzanie jest trudne**, mniej lubią oszczędzać i rzadziej wskazują, że **potrafią skutecznie oszczędzać**.

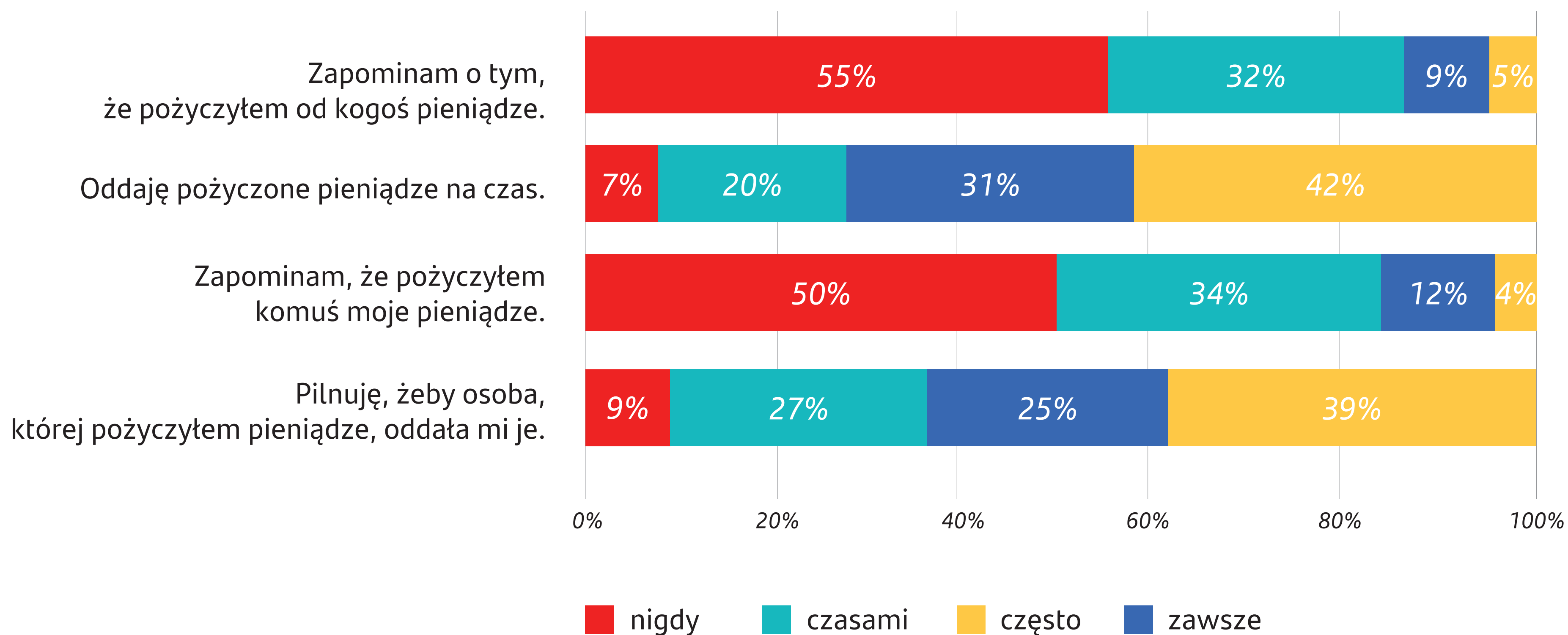
Wyniki te mogą wiązać się z tym, że starsi nastolatkowie mają zwykle większe potrzeby wydatkowania pieniędzy i w związku z tym oszczędzanie nie przychodzi im z taką łatwością jak najmłodszym badanym.

# ZACIĄGANIE ZOBOWIĄZAŃ

Pożyczanie pieniędzy



## Oddawanie pożyczonych pieniędzy\*



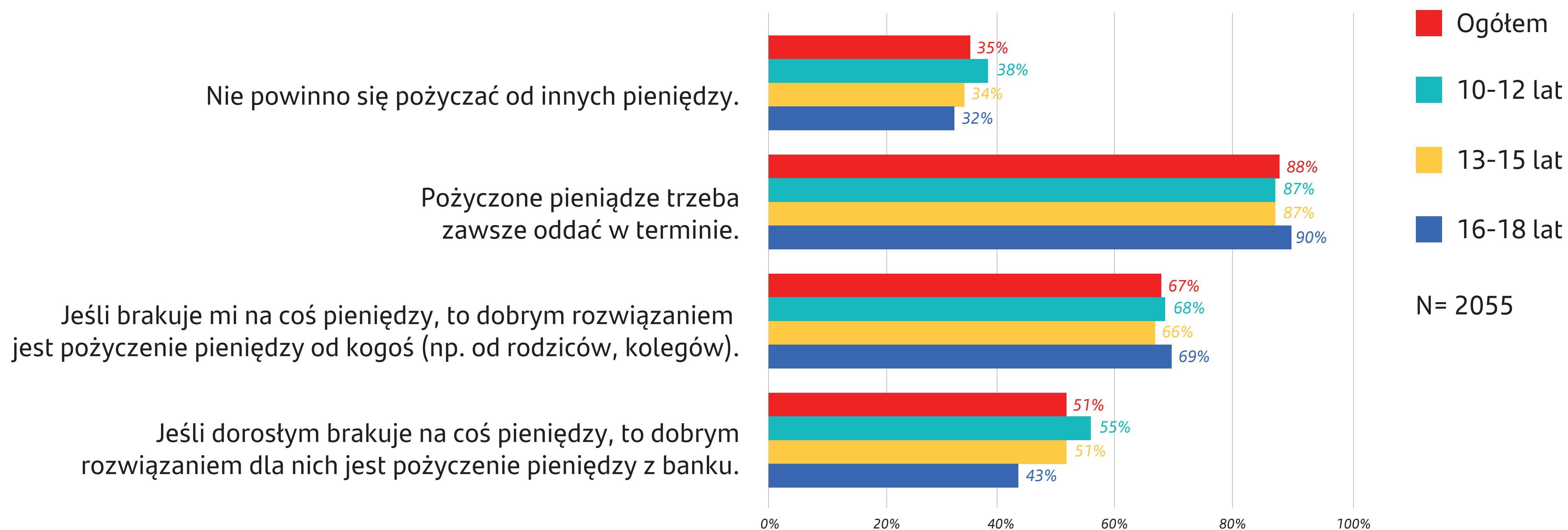
\* Na wykresie pokazano odsetki osób badanych spośród tych, którzy zadeklarowali, że pożyczają komuś/ od kogoś pieniądze.

**Ponad połowa badanych ma różne doświadczenia z pożyczaniem pieniędzy od innych osób i z pożyczaniem innym. Jeśli już nastolatkowie pożyczają od kogoś pieniądze, to częściej od rodziców niż od swoich kolegów i koleżanek.**

**Z kolei jeśli nastolatkowie pożyczają komuś pieniądze, to częściej swoim rówieśnikom niż rodzicom. Warto jednak zauważyć, że niemal dwie trzecie badanych (65%) pożyczają przynajmniej czasami pieniądze swoim rodzicom.**

**W kwestii oddawania pożyczonych pieniędzy nastolatkowie zwykle pamiętają o pożyczce i starają się oddać pieniądze na czas, choć 45% badanych przynajmniej czasami zapomina o swoich długach, a 58% nie zawsze oddaje pożyczone pieniądze na czas.**

**Połowie nastolatków zdarza się także zapomnieć o tym, że pożyczili komuś pieniądze i nie zawsze pilnują tego, by pożyczone pieniądze zostały im zwrócone.**



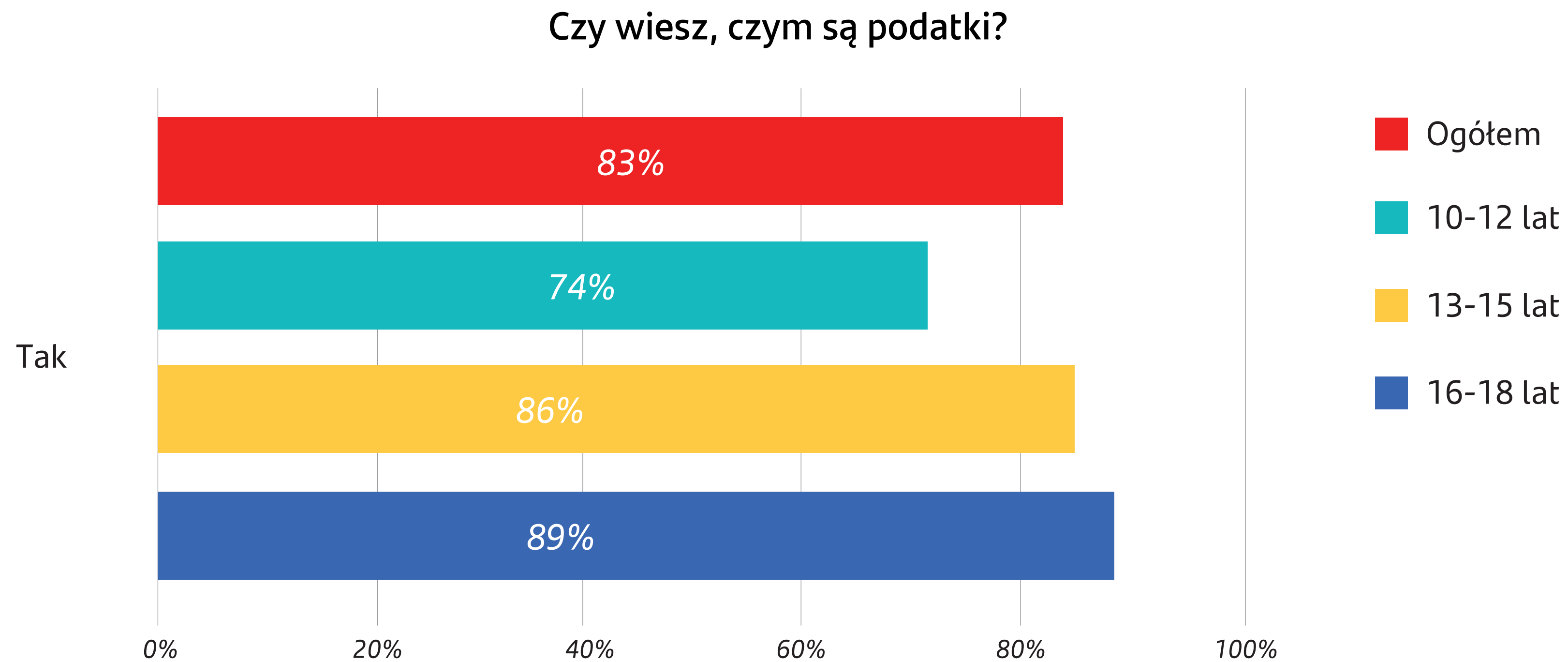


Wśród nastolatków **postawy wobec zaciągania zobowiązań finansowych są zróżnicowane**. Chociaż zdecydowana **większość badanych (88%) wskazuje, że pożyczone pieniądze zawsze trzeba oddawać na czas**, to nie ma już wśród badanych takiej jednomyślności w kwestii tego, czy pożyczki są czymś dobrym, czy raczej złym. Około **jedna trzecia badanych uważa, że nie powinno się pożyczać od innych pieniędzy i że pożyczanie pieniędzy od innych nie jest właściwym rozwiązaniem, gdy brakuje pieniędzy**.

Jeszcze większe zróżnicowanie odpowiedzi widać w przypadku postaw wobec pożyczania pieniędzy z banków (przez osoby dorosłe). **Połowa nastolatków uważa, że jest to dobre rozwiązanie, druga połowa natomiast uważa, że nie jest to właściwe**.

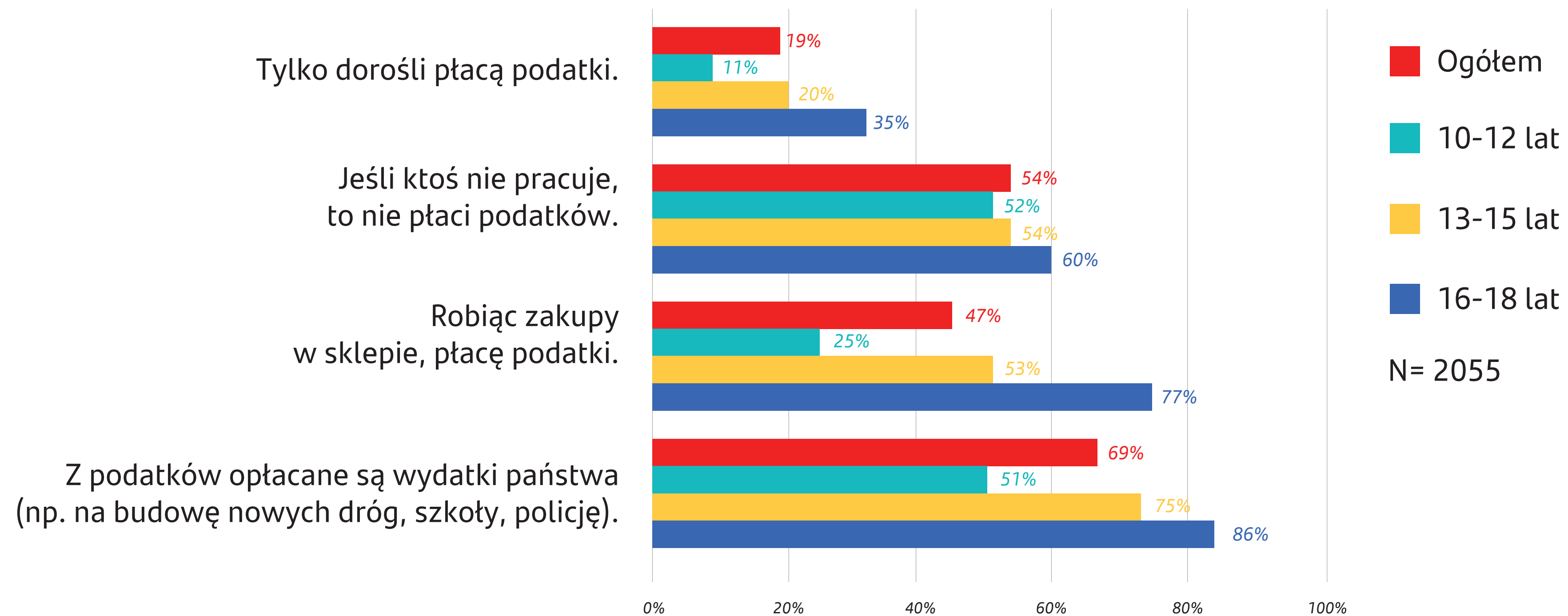
Co ciekawe, **starsi nastolatki (16-18 lat) mają mniej pozytywne podejście do pożyczania pieniędzy z banku** (przez osoby dorosłe). Być może wynika to z faktu, iż wraz z wiekiem rośnie świadomość oprocentowania i kosztów kredytów. Z drugiej strony starsi nastolatki mogą mieć większą wiedzę i więcej spostrzeżeń na temat tego, że ich rodzice nie zawsze (z różnych powodów) mają dobre doświadczenia związane z zaciągniętymi kredytami.

**PODATKI**



Zdecydowana większość osób badanych (83%) deklaruje, że wie, czym są podatki, przy czym odsetek ten rośnie wraz z wiekiem.

## Wiedza o podatkach\*

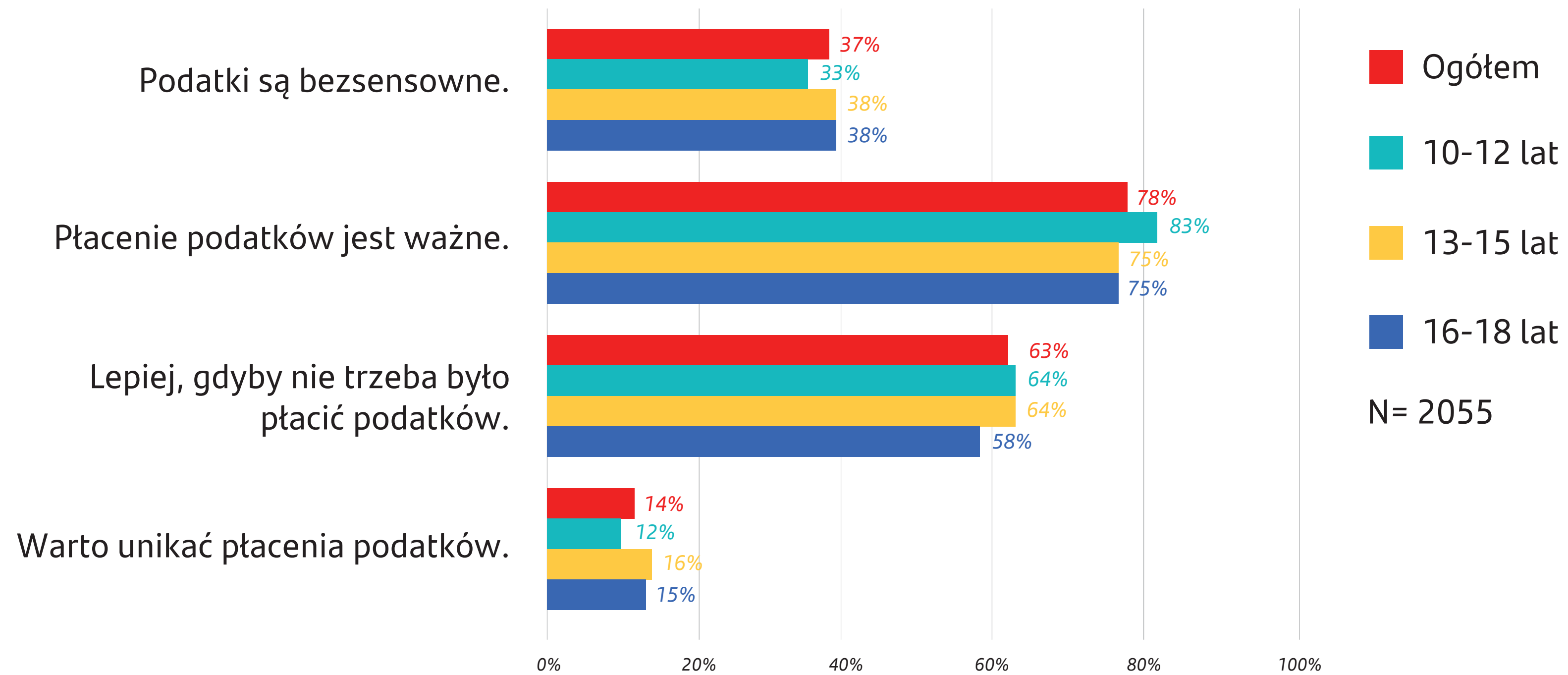


\* Na wykresie pokazano odsetki prawidłowych odpowiedzi.

Niestety analiza wyników odpowiedzi na pytania sprawdzające wiedzę o podatkach wskazuje, że **wiedza ta jest w rzeczywistości dość niska**. Ponad **80% badanych błędnie wskazuje, że to tylko dorośli płacą podatki**, a niemal połowa nastolatków uważa, że jeśli ktoś nie pracuje, to nie płaci podatków. Większość badanych (**53%**) nie ma także świadomości, że robiąc zakupy w sklepie, płaci się podatki. Najlepiej nastolatkowie poradzili sobie z pytaniem o to, co jest opłacane z podatków, choć nadal **około 30% badanych nie wiedziało, że z podatków opłacane są różne wydatki państwa**.

Co oczywiste, **wiedza o podatkach rośnie znacząco wraz z wiekiem** – najstarsi badani na wszystkie pytania o podatki częściej udzielali prawidłowych odpowiedzi. Jednakże także **w przypadku najstarszych nastolatków nadal znaczący jest odsetek osób, które nie mają podstawowej wiedzy o podatkach**.

Uzyskane wyniki wskazują na **konieczność edukacji nastolatków w obszarze podatków**. Brak podstawowej wiedzy o podatkach wśród znaczącej liczby najstarszych nastolatków (16-18 lat) jest alarmujący, ponieważ ta grupa wiekowa w najbliższych latach wkroczy na rynek pracy.



Nastolatki ogólnie uważają, że **płacenie podatków jest ważne (78%)**, jednak wielu badanych (37%) uważa **podatki za bezsensowne**. Pozytywne wydaje się to, że tylko niewielki odsetek nastolatków uważa, iż warto unikać płacenia podatków. Z drugiej strony **63% badanych wskazuje, że lepiej byłoby, gdyby podatków nie trzeba było w ogóle płacić**. A zatem **postawy młodych ludzi wobec podatków są raczej negatywne**. Może to wynikać z ograniczonej wiedzy na temat podatków lub z postaw, jakie młodym ludziom przekazują rodzice.

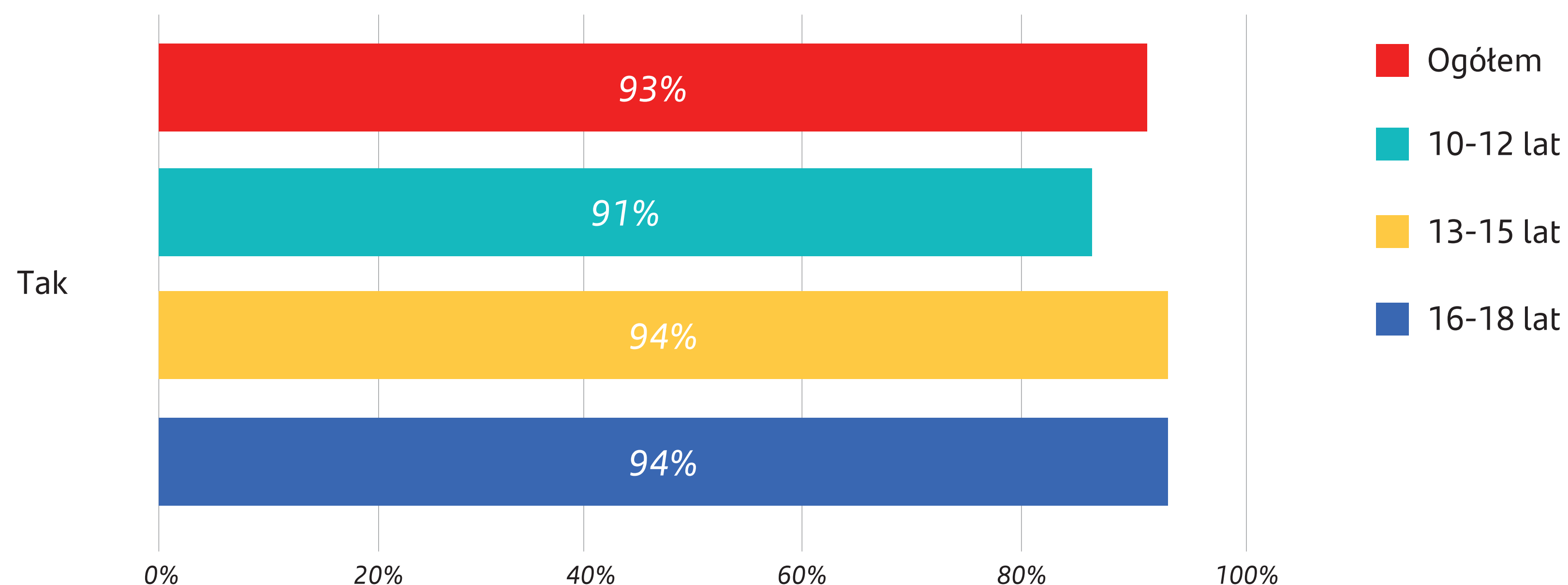
Co interesujące, **nieznacznie bardziej negatywne postawy wobec podatków mają starsi nastolatki** (częściej uważają podatki za bezsensowne i mniej ważne), choć mają trochę większą niż młodsze dzieci świadomość tego, że podatki są dobrym rozwiązaniem i nie powinno się z nich rezygnować.

**Kształtowanie pozytywnych postaw wobec podatków**, obok przekazywania wiedzy o podatkach, **jest zatem kolejnym obszarem, który warto byłoby włączyć w edukację ekonomiczną młodych ludzi**.

**UBEZPIECZENIA**

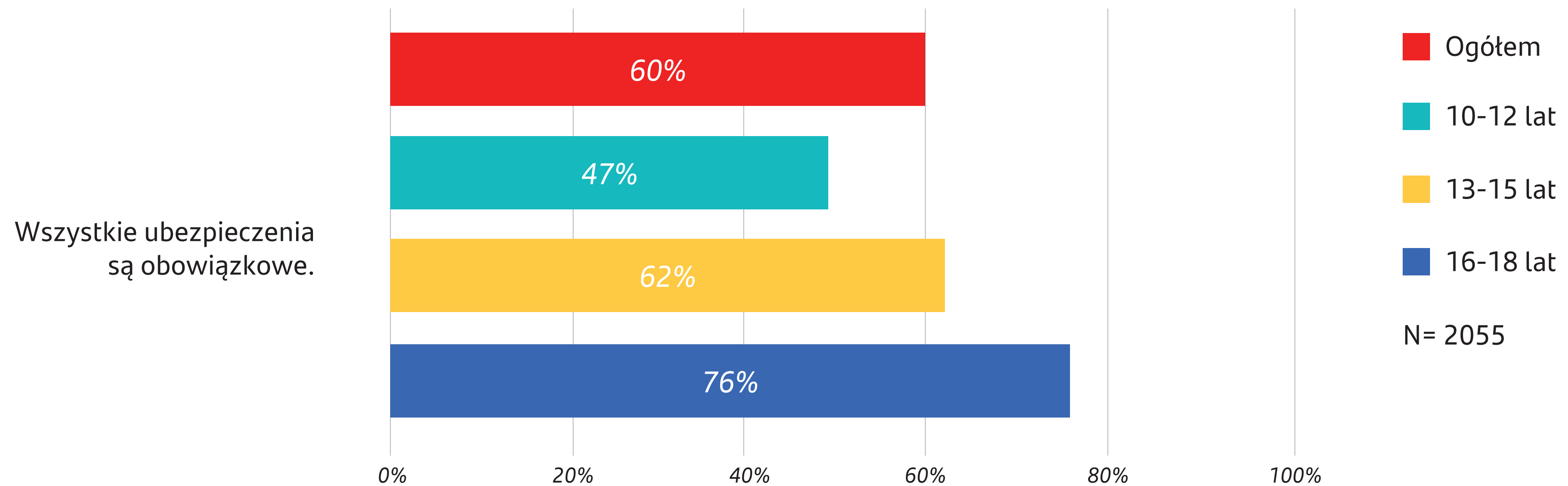


Czy wiesz, po co ludzie ubezpieczają siebie lub swoje rzeczy (np. samochód)?



Zdecydowana większość (93%) badanych stwierdza, że wie, po co ludzie ubezpieczają siebie i/ lub swoje mienie.

Wiedza o ubezpieczeniach\*

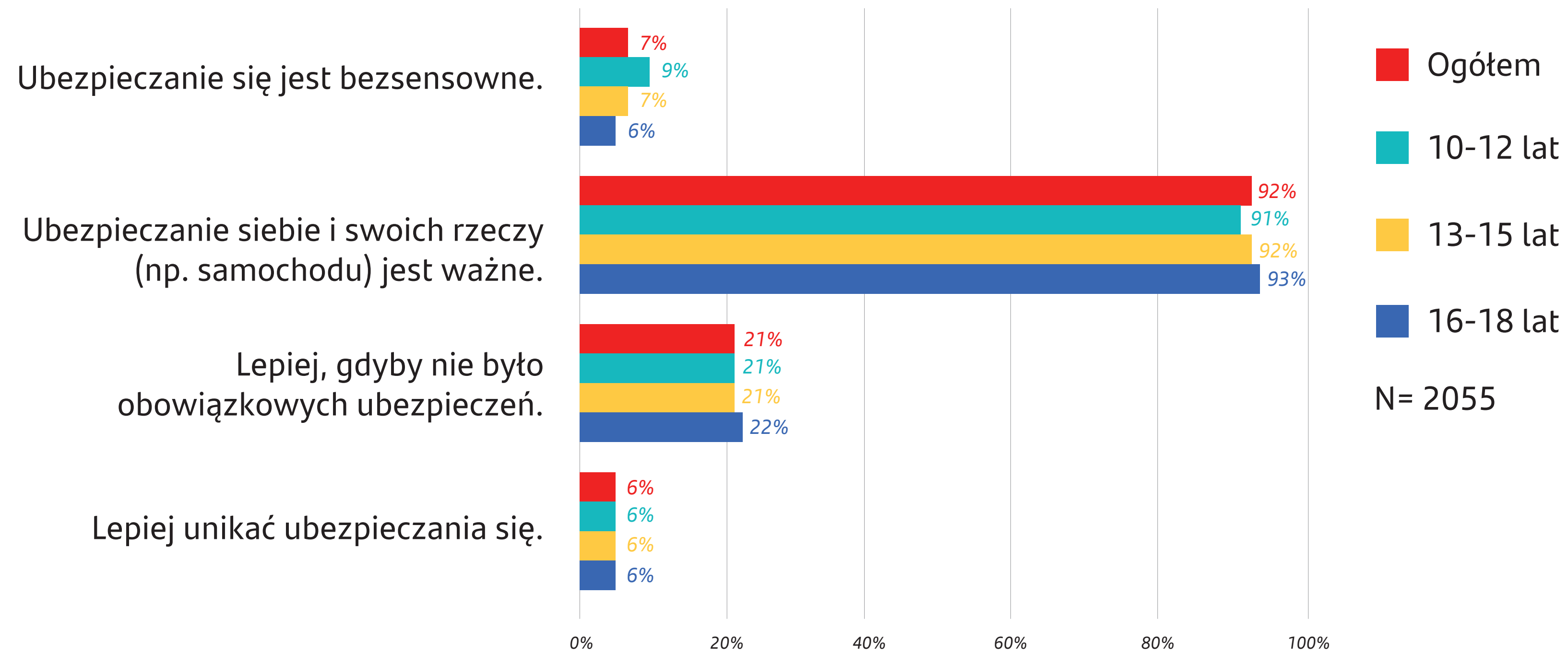


\* Na wykresie pokazano odsetki prawidłowych odpowiedzi.

Nie wszyscy nastolatkwie mają jednak świadomość, że **nie wszystkie ubezpieczenia są obowiązkowe – 40% badanych udzieliła tu błędnej odpowiedzi**. Prawdopodobnie nastolatkom łatwiej jest przywołać w pamięci sytuacje związane z obowiązkowymi ubezpieczeniami, np. OC dla samochodów. Takie ubezpieczenia są bowiem częściej zawierane przez dorosłych, w tym rodziców badanych dzieci.

Co ważne, **wiedza na temat nieobowiązkowych ubezpieczeń zwiększa się wraz z wiekiem** – wśród 16-18-latków już 76% badanych prawidłowo wskazuje, że nie wszystkie ubezpieczenia są obowiązkowe.

Biorąc pod uwagę powyższe wyniki, wydaje się istotne przekazywanie młodym ludziom informacji o różnych rodzajach ubezpieczeń, w szczególności o ubezpieczeniach nieobowiązkowych.



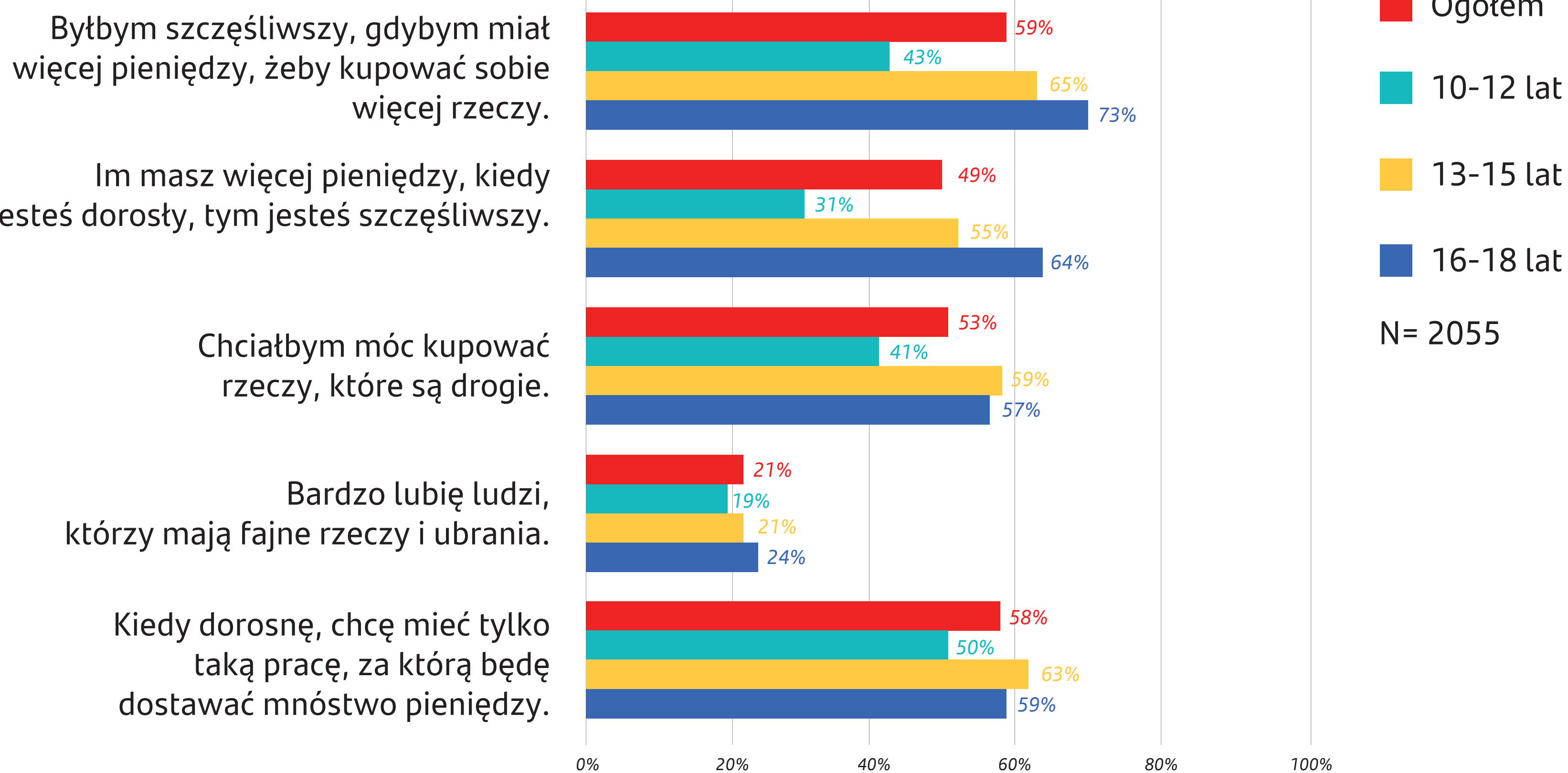
**Postawy nastolatków wobec ubezpieczeń są pozytywne.** Niemal wszyscy badani (92%) uważają, że **ubezpieczanie siebie i swojego mienia jest ważne**, większość nastolatków **widzi też sens ubezpieczania się**, a tylko niewielki odsetek uważa, że lepiej jest unikać ubezpieczeń.

Wyniki te są budujące, ponieważ mogą przekładać się w przyszłości na konkretne zachowania związane ubezpieczaniem się, a więc też na zwiększoną ochronę w przypadku nieprzewidzianych zdarzeń.

Co ciekawe, postawy wobec ubezpieczeń są praktycznie **takie same, niezależnie od wieku osób badanych.**

Warto jednak zauważyć, że **21% nastolatków uważa, że lepiej by było, gdyby nie było obowiązkowych ubezpieczeń** – te osoby są prawdopodobnie przekonane o tym, że ludzie powinni mieć pełną swobodę dotyczącą decyzji, czy się ubezpieczać, czy też nie.

**MATERIALIZM**



Nastolatkwie różnią się między sobą podejściem do dóbr materialnych i pieniędzy oraz tym, na ile łączą te dobra z poczuciem szczęścia. Niemal **60% nastolatków uważa, że byliby szczęśliwsi, gdyby mogli kupować więcej, a połowa badanych twierdzi, że większa ilość pieniędzy w dorosłości oznacza większe szczęście. Wielu badanych (58%) zależy na tym, by w dorosłości mieć pracę, w której przede wszystkim będą dużo zarabiać.** Ponad połowa nastolatków **chciałaby także móc kupować drogie rzeczy.**

Wyniki te wskazują na **stosunkowo wysoki poziom materializmu polskich nastolatków.** Średni wynik dla materializmu (średnia dla wszystkich pięciu pytań) wyniósł 3,44 (SD = 0,87) na skali od 1 do 5.

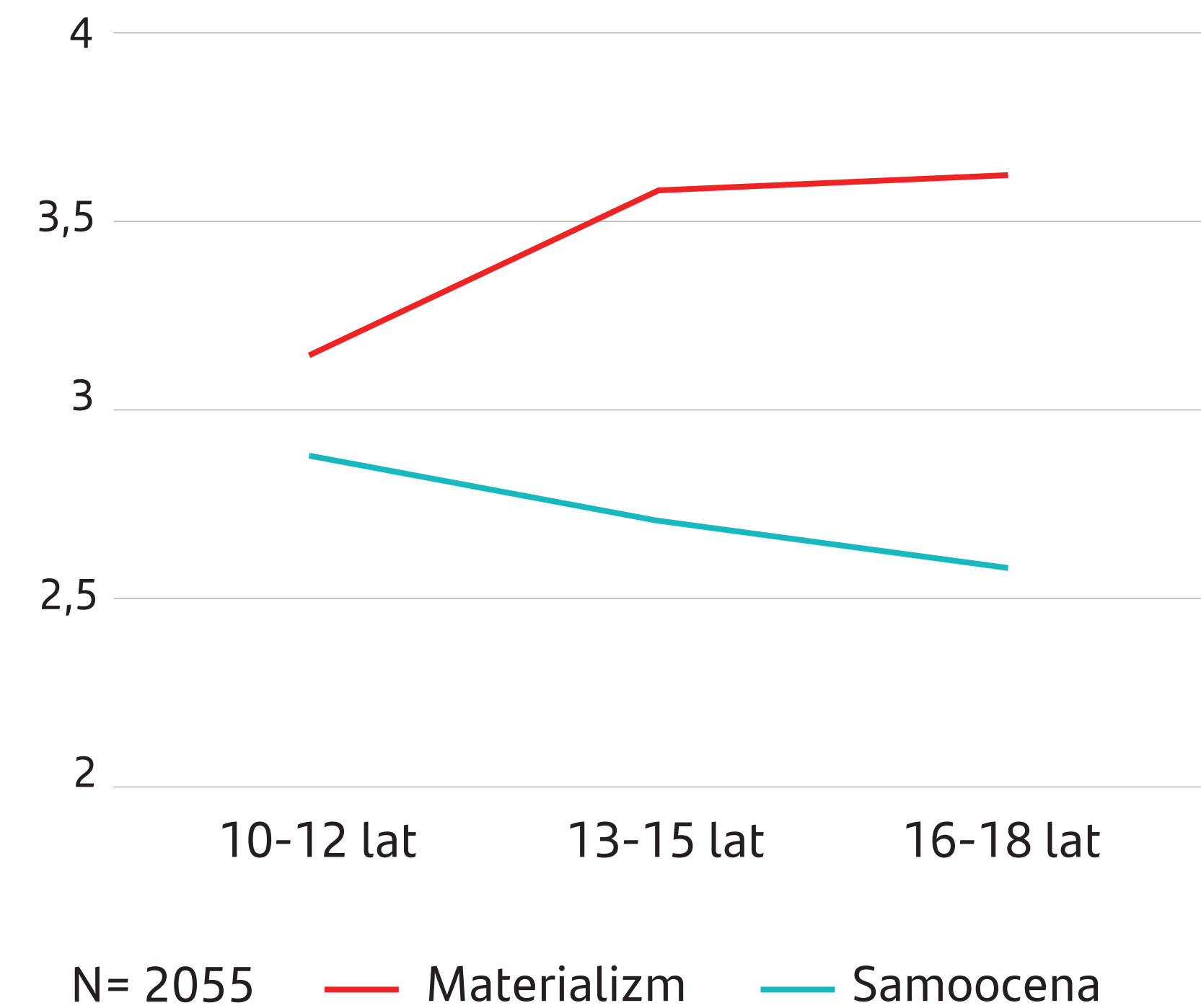
Należy także zwrócić uwagę, że **poziom materializmu rośnie wraz z wiekiem badanych.** Najmniej materialistyczni są 10-12-latkowie, a **około 13-15 roku życia poziom materializmu zaczyna istotnie wzrastać.**

Współczynnik **korelacji r-Pearsona** pomiędzy poziomem materializmu a wiekiem osób badanych wyniósł **0,183** ( $p < 0,001$ ), co oznacza, że w okresie dorastania wraz z wiekiem materializm nasila się.



Wyniki analiz pokazały, że **materializm nastolatków koreluje negatywnie z ich samooceną** ( $r=\text{Pearsona} = -0,101; p < 0,01$ ). Oznacza to, że **im niższe jest poczucie własnej wartości młodych ludzi, tym większe mają oni tendencje materialistyczne.**

Zmiany materializmu i samooceny wraz z wiekiem

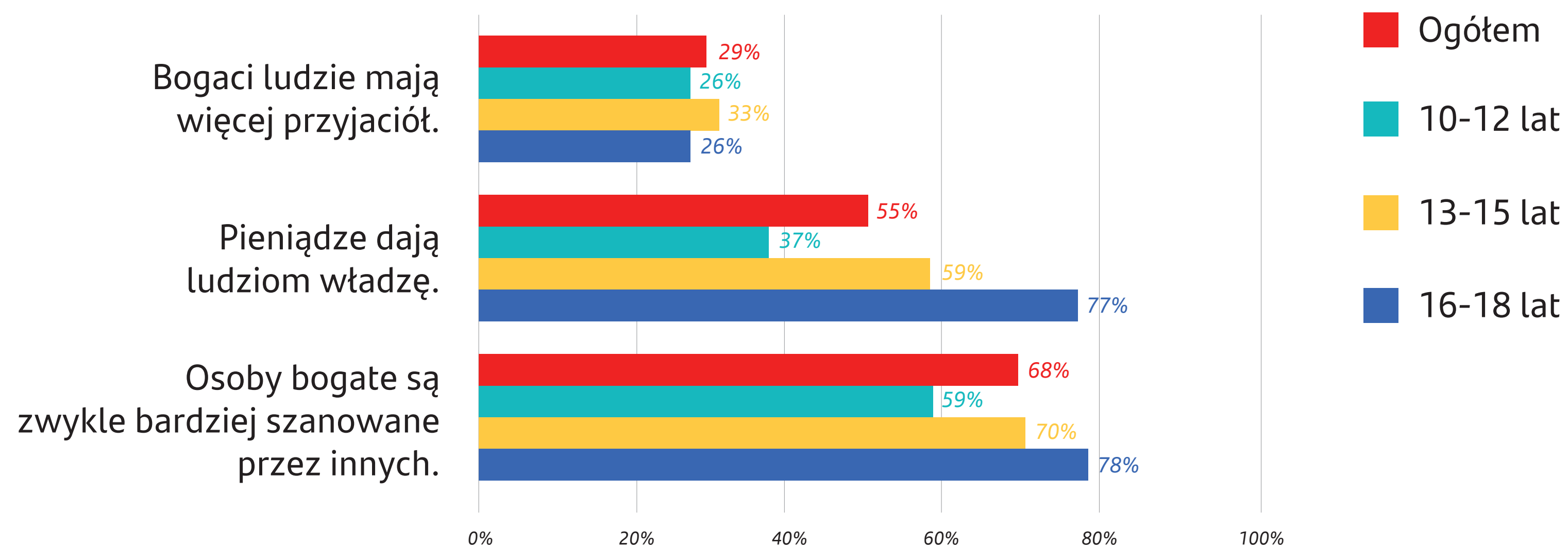


Bardziej szczegółowa analiza wykazała, że **wyraźny wzrost materializmu można zaobserwować wśród 13-15-latków** (w porównaniu do 10-12 latków). Jest to też moment, w którym u nastolatków **rozwojowo następuje spadek samooceny** (korelacja pomiędzy wiekiem a samooceną:  $r\text{-Pearsona} = -0,105$ ;  $p < 0,01$ ).

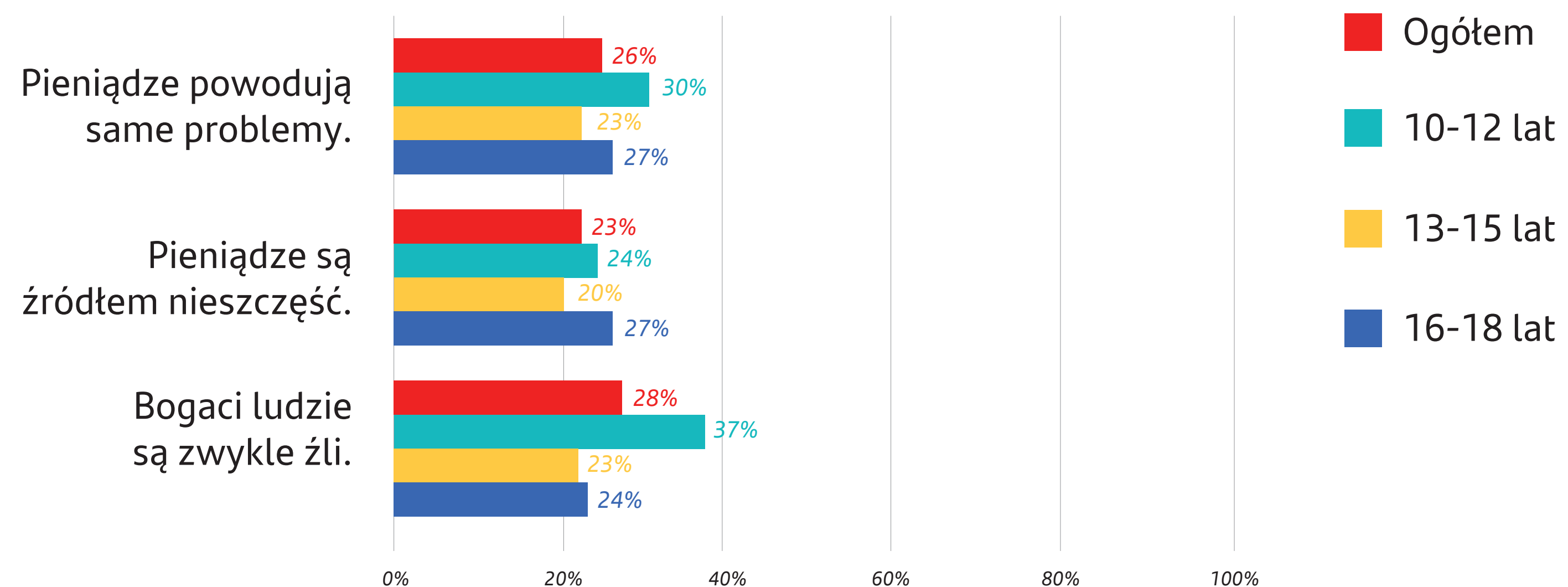
Samoocena jest ważnym zasobem dla większości ludzi i ludzie są zmotywowani, żeby ją utrzymywać na odpowiednim poziomie. Można więc podejrzewać, że nastolatkowie, którzy **w okresie dojrzewania doświadczają obniżonego poczucia własnej wartości, starają się kompensować ten fakt przywiązaniem do dóbr materialnych**. Prawdopodobnie dobra materialne, w przekonaniu nastolatków, mają im służyć do tego, by poczuć się bardziej wartościowymi ludźmi.

# **SYMBOLICZNE POSTAWY WOBEC PIENIĘDZY**

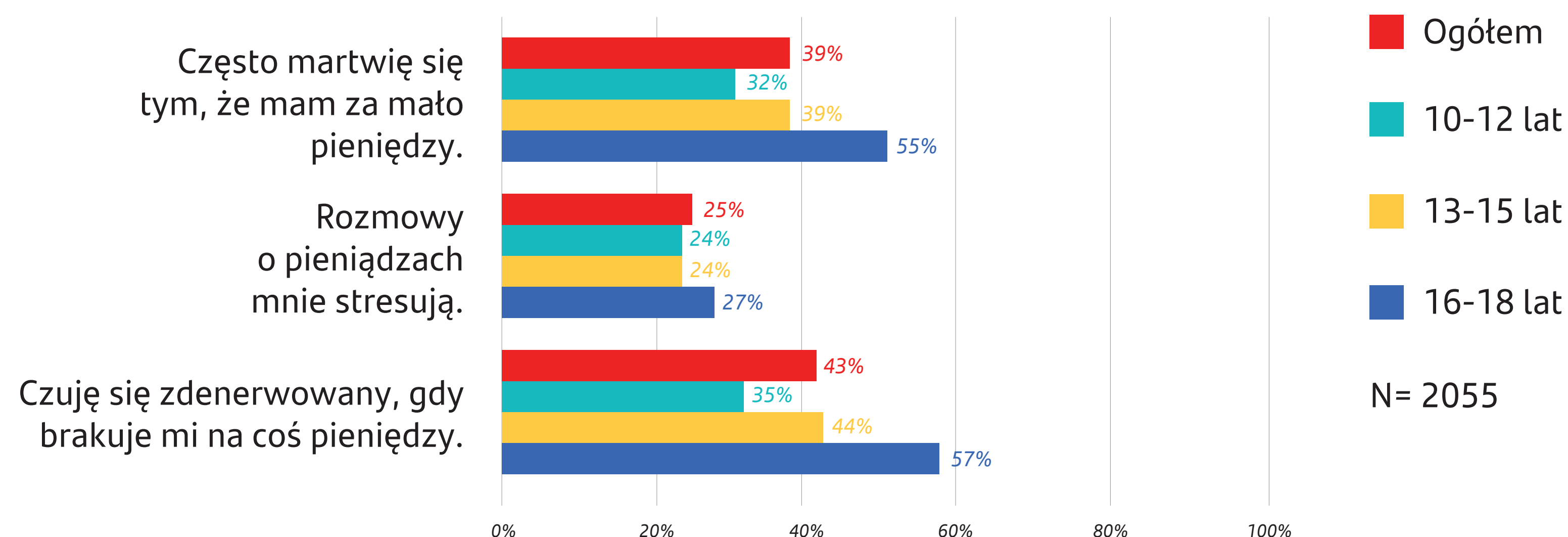
## Władza płynąca z pieniędzy



## Pieniądze jako źródło zła



## Niepokój związany z pieniędzmi



Wielu nastolatków przypisuje pieniądzu nie tylko funkcje instrumentalne/ ekonomiczne, ale także łączy pieniądze z różnymi emocjami – pieniądze pełnią dla nich rolę pewnego symbolu świadczącego o władzy, szacunku i prestiżu. Niektórzy nastolatkowie traktują pieniądze jako źródło zła, inni z kolei przeżywają różne lęki i obawy związane z pieniędzmi.

Ponad połowa nastolatków uważa, że pieniądze dają ludziom władzę, a 68% badanych twierdzi, że osoby bogate są bardziej szanowane przez innych. Co czwarty nastolatek uważa, że pieniądze powodują same problemy i są źródłem nieszczęść, podobny odsetek (28%) badanych uważa, że bogaci ludzie są zwykle źli.

Znacząca grupa nastolatków przejawia niepokój o finanse: 39% często martwi się tym, że ma za mało pieniędzy, dla 25% badanych rozmowy o pieniądzach są stresujące, a 43% denerwuje się, gdy brakuje im na coś pieniędzy.

Warto także zauważyć, że **emocjonalne (symboliczne) podejście do pieniędzy nasila się wraz z wiekiem**. Starsi nastolatki częściej niż młodsi postrzegają pieniądze jako źródło władzy i szacunku, a także odczuwają silniejszy niepokój dotyczący pieniędzy.

Podsumowując, pieniądze w oczach nastolatków (podobnie jak u dorosłych) nie są emocjonalnie neutralne.

Symboliczne postawy wobec pieniędzy	Materializm
Władza płynąca z pieniędzy	0,280**
Pieniądze jako źródło zła	-0,173**
Niepokój związany z pieniędzmi	0,239**

N= 2055

Wyniki analiz wskazują także, że **symboliczne podejście do pieniędzy istotnie łączy się z podejściem młodych ludzi do dóbr materialnych.**

Im silniejsze jest w nastolatkach przekonanie, że **pieniądze są źródłem władzy i szacunku, tym większą wagę przykładają oni do dóbr materialnych** ( $r$ -Pearsona = 0,280;  $p < 0,01$ ).

Z kolei **traktowanie pieniędzy jako źródła zła i nieszczęść negatywnie koreluje z tendencjami materialistycznymi** ( $r$ -Pearsona = 0,280;  $p < 0,01$ ). Nie powinno to dziwić, ponieważ jeśli ktoś jest skłonny myśleć, że pieniądze powodują różne problemy, to będzie traktował dobra materialne (które wymagają odpowiednich zasobów pieniężnych) jako coś mało istotnego, ważnego (dzięki czemu będzie mógł unikać nieszczęść i problemów).

**Niepokój związany z pieniędzmi koreluje natomiast z tendencjami materialistycznymi pozytywnie** ( $r$ -Pearsona = 0,239;  $p < 0,01$ ). Osoby, dla których dobra materialne są ważne w życiu, siłą rzeczy muszą odczuwać większy lęk o swoje finanse, ponieważ będą obawiały się braku możliwości zaspokojenia swoich wysoko zakrojonych potrzeb materialnych.



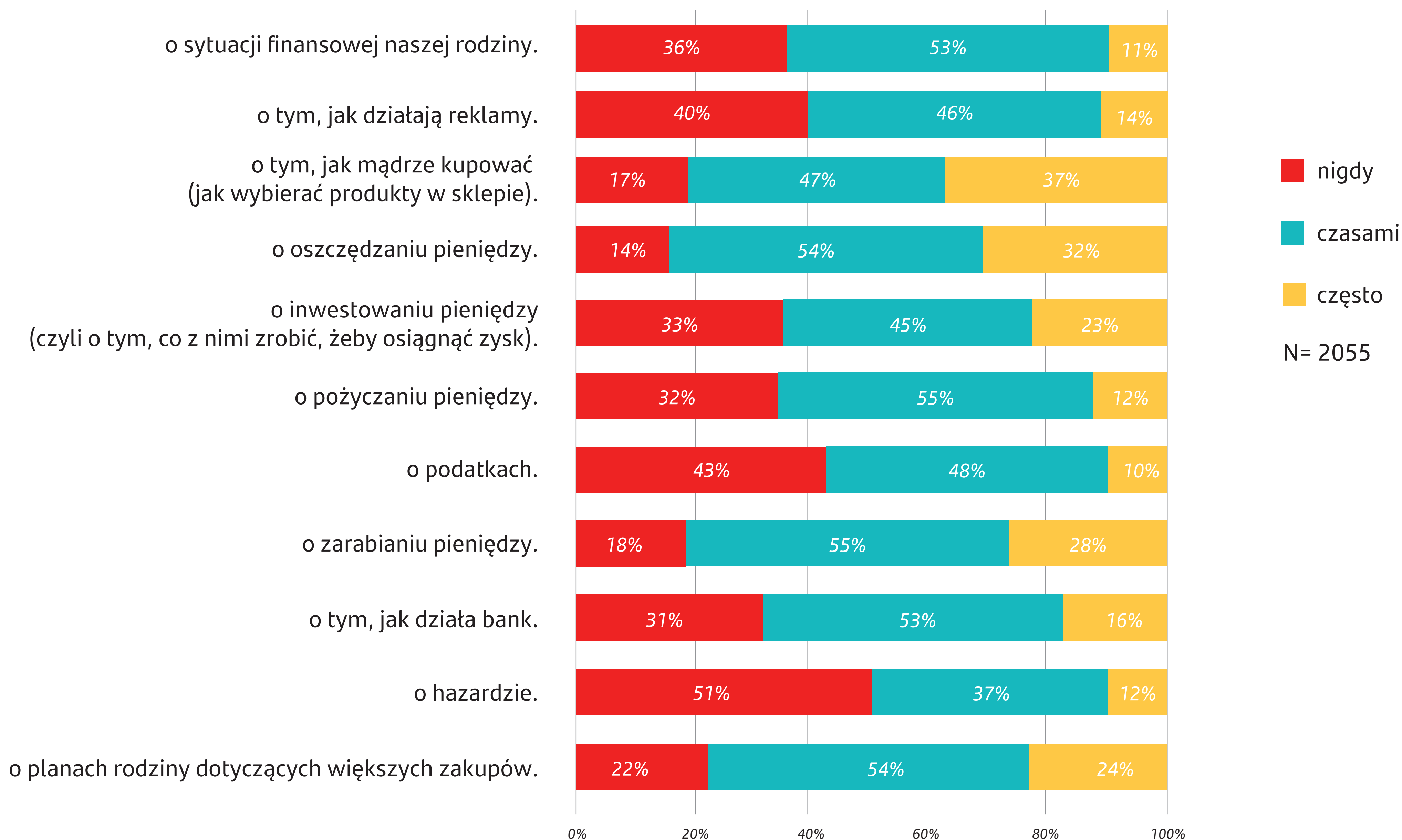
Symboliczne postawy wobec pieniędzy	Wiek	Ocena sytuacji finansowej rodziny
Władza płynąca z pieniędzy	<b>0,186**</b>	0,023 (n.i.)
Pieniądze jako źródło zła	<b>-0,087**</b>	<b>-0,083**</b>
Niepokój związany z pieniędzmi	<b>0,113**</b>	<b>-0,139**</b>

Emocjonalne/ symboliczne postawy wobec pieniędzy są także powiązane ze zmiennymi socjodemograficznymi. **Starsi nastolatki w większym stopniu traktują pieniądze jako źródło władzy i szacunku** ( $r$ -Pearsona = 0,186;  $p < 0,01$ ), a także **odczuwają większy niepokój o pieniądze** ( $r$ -Pearsona = 0,113;  $p < 0,01$ ). Jednocześnie **wraz z wiekiem nieznacznie słabsze staje się podejście do pieniędzy jako źródła zła**.

Co istotne, nastolatki, którzy **gorzej oceniają sytuację finansową swojej rodziny, odczuwają też większy niepokój związany z pieniędzmi** ( $r$ -Pearsona = 0,113;  $p < 0,01$ ).

# **RELACJE DZIECI Z RODZICAMI W KWESTIACH FINANSOWYCH**

Rodzice rozmiawiają/ rozmawiali ze mną...



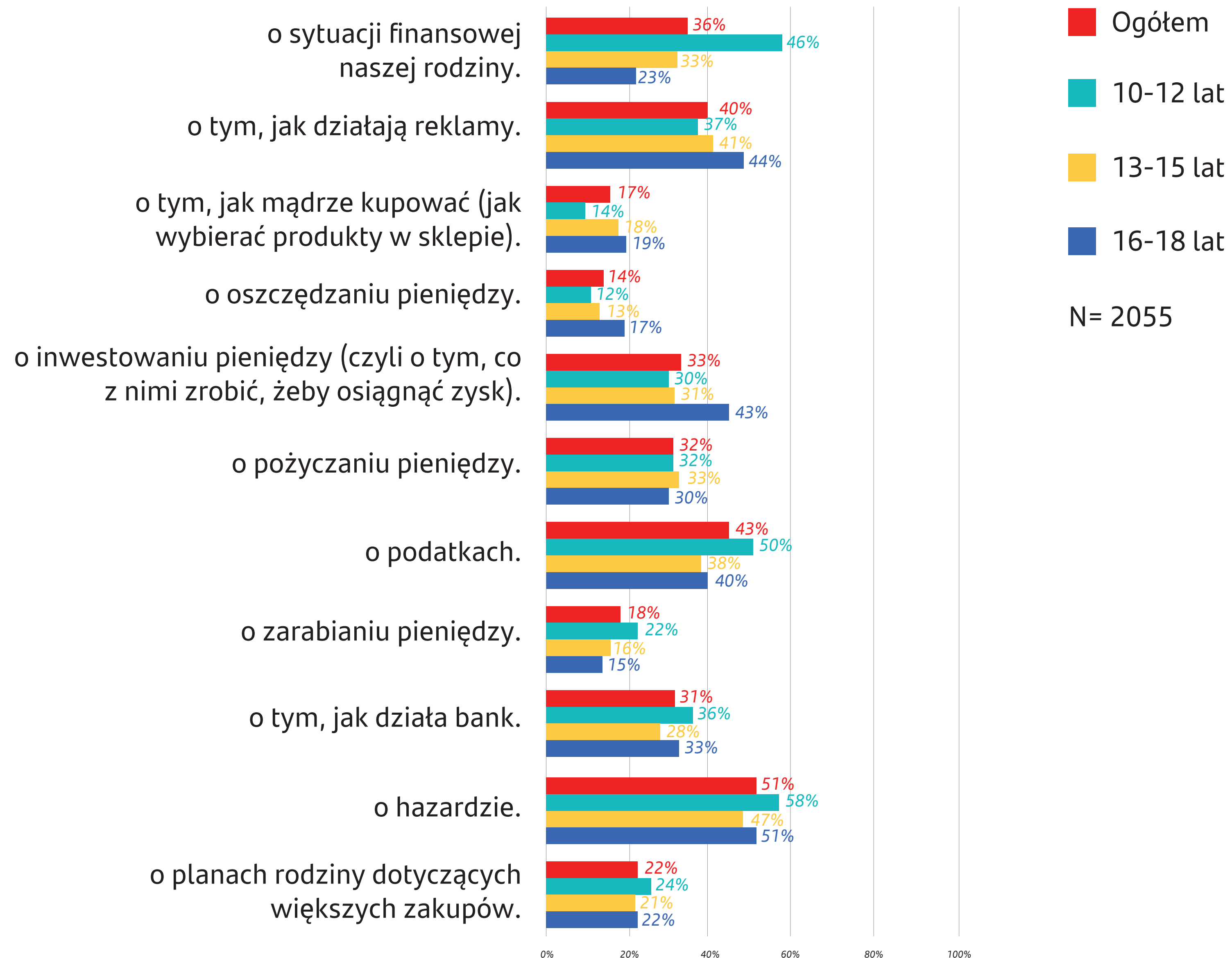
Większość nastolatków stwierdza, że przynajmniej czasami rozmawia z rodzicami na różne tematy związane z finansami. **Najczęściej nastolatkowie rozmawiają z rodzicami o oszczędzaniu pieniędzy** (przynajmniej czasami robi to 86% badanych) oraz o tym, **jak mądrze kupować** (83% badanych). Młodzież rozmawia także z rodzicami **o zarabianiu pieniędzy** (82% badanych).

**Najrzadziej nastolatkowie rozmawiają z rodzicami o hazardzie** (nigdy tego nie robi 51% badanych) **i o podatkach** (nigdy nie rozmawia o tym 43% badanych).

Podsumowując, rodzice rozmawiają z nastolatkami częściej na tematy, które wiążą się z ich codziennym życiem finansowym, natomiast rzadziej poruszane są tematy ogólnoekonomiczne oraz takie, które nie dotyczą wszystkich (np. kwestie podatkowe, hazard).

Warto zauważyć, że **ponad jedna trzecia nastolatków nigdy nie rozmawia ze swoimi rodzicami o sytuacji finansowej swojej rodziny**. Wynik ten jest dość niepokojący, ponieważ ta grupa młodzieży ma ograniczony wgląd w to, jak wygląda budżet rodziny i z czego wynikają różne decyzje ekonomiczne w ich domu.

## Rodzice NIGDY nie rozmawiają ze mną...

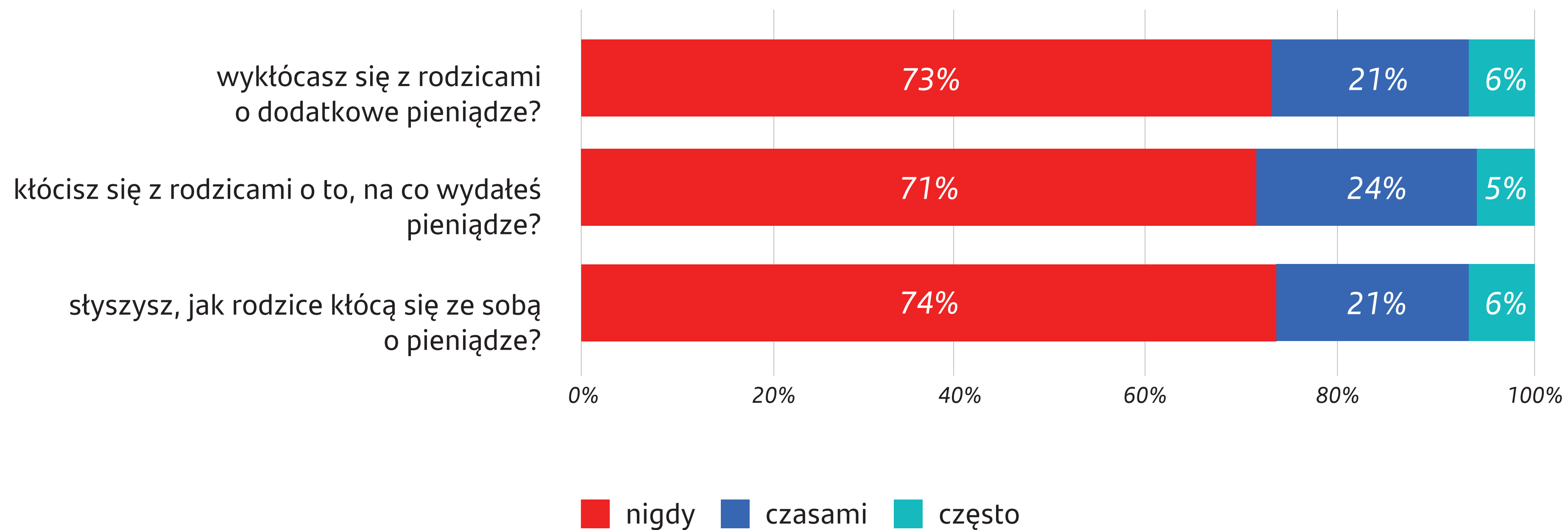


Tematyka rozmów o finansach z rodzicami zmienia się wraz z wiekiem dzieci. **Im dzieci są młodsze, tym rzadziej rodzice rozmawiają z nimi o sytuacji finansowej rodziny, o podatkach, o zarabianiu pieniędzy, czy też o hazardzie.** Prawdopodobnie wynika to z przekonania rodziców, że kwestie te nie są na wcześniejszych etapach życia potrzebne młodym ludziom.

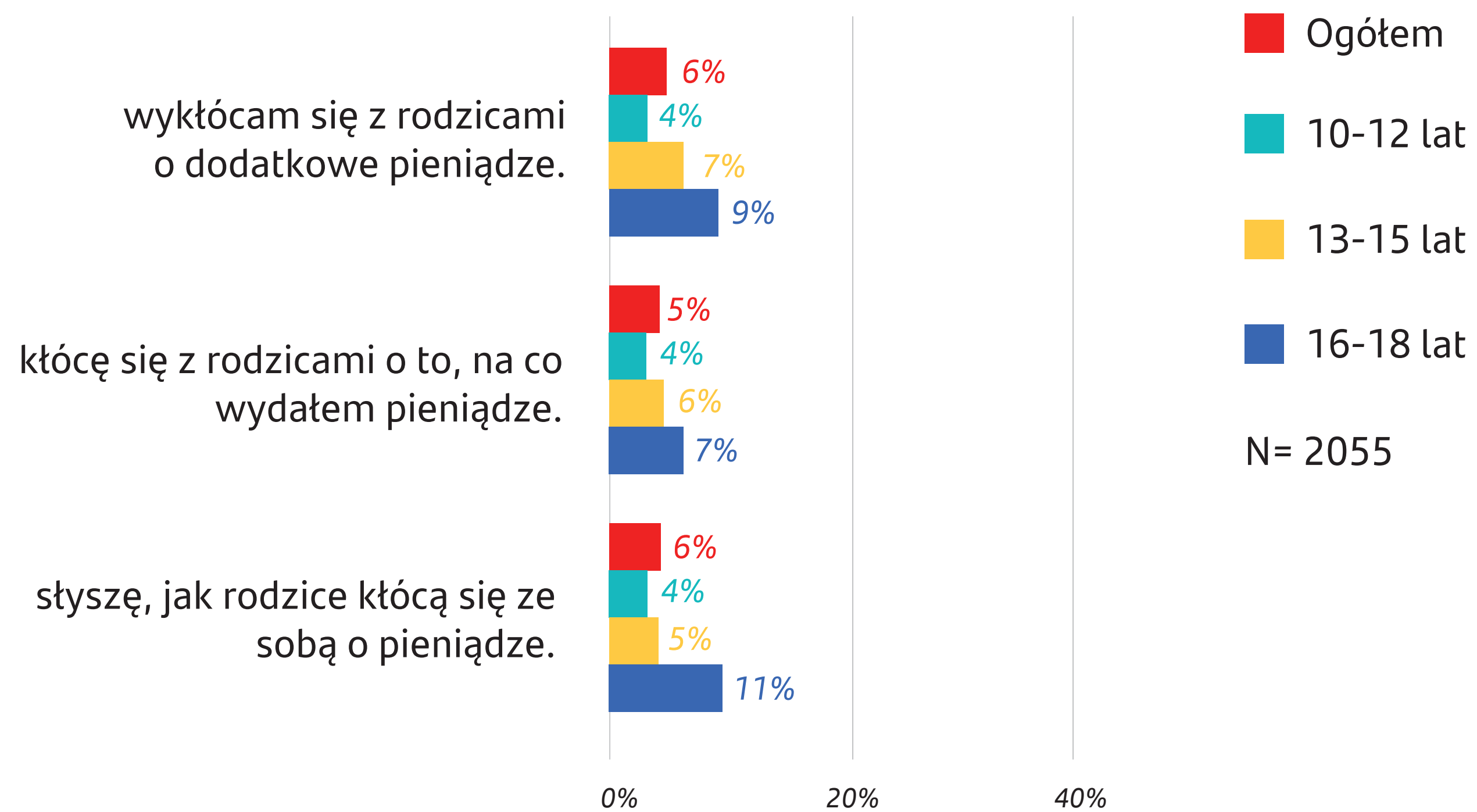
Z kolei im **starsi nastolatkowie, tym rzadziej rozmawiają z rodzicami o oddziaływaniu reklam i o tym, jak mądrze kupować** - prawdopodobnie dlatego, że wraz z wiekiem ich wiedza o reklamach i umiejętność dokonywania rozsądnych zakupów stają się istotnie większe.

Co ciekawe, **najstarsi nastolatkowie** częściej niż młodsze grupy twierdzą, że **nigdy rodzice nie rozmawiają z nimi o inwestowaniu pieniędzy.** Wynik ten jest dość zaskakujący, ponieważ temat ten wydaje się bardziej odpowiedni właśnie dla starszych nastolatków. Możliwe jednak, że dla 16-18-latków, będących u progu dorosłości, tematyka inwestowania jest bardziej interesująca niż dla młodszych i w związku z tym w większym stopniu odczuwają oni brak rozmów z rodzicami na te tematy.

## Jak często...



## Często...





Część nastolatków kłóci się ze swoimi rodzicami o różne kwestie finansowe. **27% badanych przynajmniej czasami wyklóca się o dodatkowe pieniądze**, a niemal **30% badanych wdaje się w rodzicami w sprzeczki na temat tego, na co wydali pieniądze**.

Co czwarty nastolatek jest, przynajmniej czasami, świadkiem tego, jak rodzice kłócą się między sobą o pieniądze.

**Częstotliwość doświadczeń związanych z kłótniami o pieniądze zwiększa się także wraz z wiekiem osób badanych.** Starsi nastolatkowie częściej niż młodsze grupy wyklócają się z rodzicami o pieniądze i częściej kłócą się o swoje wydatki (co może także wynikać z większej swobody starszych nastolatków w dysponowaniu pieniędzmi). Starsi nastolatkowie także istotnie częściej niż młodszy są (lub byli) świadkami kłótni swoich rodziców o finanse.

N= 2055

	Wyklócam się z rodzicami o dodatkowe pieniądze	Kłócę się z rodzicami o to na co wydałem pieniądze	Słyszę, jak rodzice kłócą się ze sobą o pieniądze
<b>Materializm</b>	<b>0,166**</b>	<b>0,112**</b>	<b>0,069**</b>

Analizy korelacji pokazały, że **nastolatki o silniejszych tendencjach materialistycznych częściej wyklócają się o dodatkowe pieniądze z rodzicami** (tau-Kendalla = 0,166;  $p < 0,01$ ), a także **częściej kłócą się z rodzicami o swoje wydatki** (tau-Kendalla = 0,112;  $p < 0,01$ ). Widać zatem wyraźnie, że dla materialistów pieniądze są na tyle istotne, że stają się przedmiotem różnych kłótni.

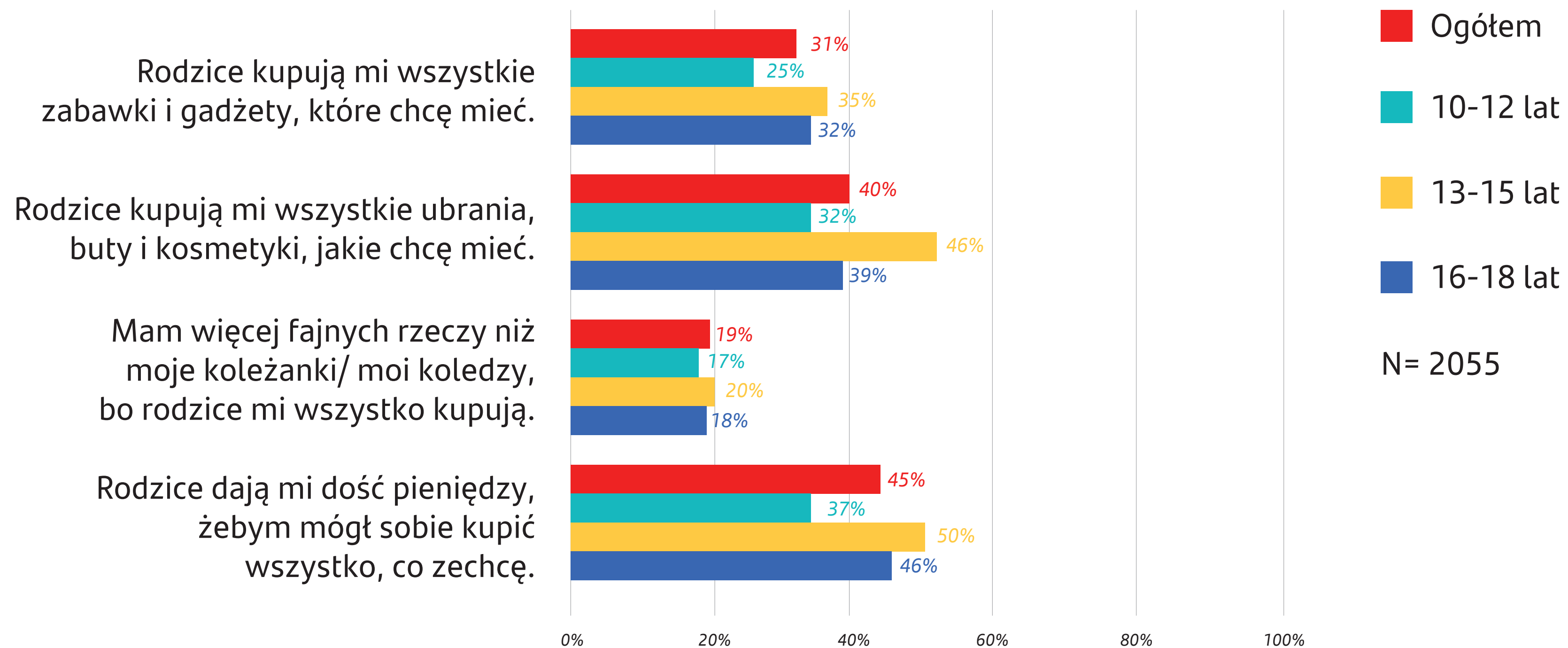
Symboliczne postawy wobec pieniędzy	Wyklócam się z rodzicami o dodatkowe pieniądze	Kłócę się z rodzicami o to, na co wydałem pieniądze	Słyszę, jak rodzice kłócą się ze sobą o pieniądze
Władza płynąca z pieniędzy	<b>0,085**</b>	<b>0,054**</b>	<b>0,056**</b>
Pieniądze jako źródło zła	0,027 (n.i.)	<b>0,038*</b>	<b>0,074**</b>
Niepokój związany z pieniędzmi	<b>0,277**</b>	<b>0,257**</b>	<b>0,246**</b>

Podobnie jak w przypadku materializmu, nastolatki **silniej przekonani o tym, że pieniądze dają władzę, nieznacznie częściej wyklócają się o dodatkowe pieniądze z rodzicami** (tau-Kendalla = 0,085;  $p < 0,01$ ) i **częściej kłócą się o wydatki** (tau-Kendalla = 0,054,  $p < 0,01$ ), choć korelacje w tym przypadku są dość niskie.

# Kłótnie o pieniądze a materializm i postawy wobec pieniędzy

Najsilniejsze korelacje można zaobserwować natomiast w przypadku niepokoju związanego z pieniędzmi: **im silniejszy niepokój nastolatka, tym częściej kłóci się on z rodzicami o pieniądze** (tau-Kendalla = 0,277;  $p < 0,01$ ) **i o swoje wydatki** (tau-Kendalla = 0,257;  $p < 0,01$ ).

Co istotne, **częste bycie świadkiem kłótni rodziców o pieniądze wiąże się z wyższym niepokojem finansowym nastolatków** (tau-Kendalla = 0,246;  $p < 0,01$ ), choć istotną zmienną, która może wyjaśniać tę zależność, może być status finansowy rodziny (rodzice w uboższych rodzinach częściej kłócą się o pieniądze i jednocześnie ubożsi nastolatkowie odczuwają większy niepokój o finanse).



Wielu nastolatków przyznaje, że **rodzice znacząco pobłażają im w kwestiach materialnych**. Ponad **30% badanych wskazuje, że rodzice spełniają wszystkie ich zachcianki, kupując wszystkie zabawki i gadżety**, które dziecko chce mieć. Jeszcze większy odsetek badanych (**40%**) wskazuje, że rodzice ulegają niemal wszystkim ich zachciankom, jeśli chodzi o ubrania, obuwie czy kosmetyki.

Jednocześnie **45% nastolatków przyznaje, że dostaje od rodziców tyle pieniędzy, że mogą sobie za nie kupić, co zechcą**. Oznacza to, że w przypadku tych osób **kieszonkowe nie spełnia w pełni swojej edukacyjnej roli**, ponieważ nie motywuje do oszczędzania pieniędzy (po co nastolatek ma oszczędzać, skoro ma tyle pieniędzy, że może spełnić wszystkie swoje zachcianki).

Co ciekawe, **tylko około 20% nastolatków jest przekonanych, że mają więcej fajnych rzeczy niż ich rówieśnicy**. Wydaje się zatem, że problem znacznej pobłażliwości materialnej i konsumpcjonizmu wśród młodzieży jest powszechny: większość dzieci ma dużo zabawek, gadżetów itp.

**Pobłażliwość materialna rodziców zmienia się wraz z wiekiem dziecka – w przypadku starszych nastolatków jest ona większa**. Może to wynikać z tego, że starsi nastolatki potrafią silnie emocjonalnie reagować na odmowy rodziców i prawdopodobnie w takich sytuacjach rodzice, dla świętego spokoju, ulegają zachciankom swoich dzieci.

N= 2055

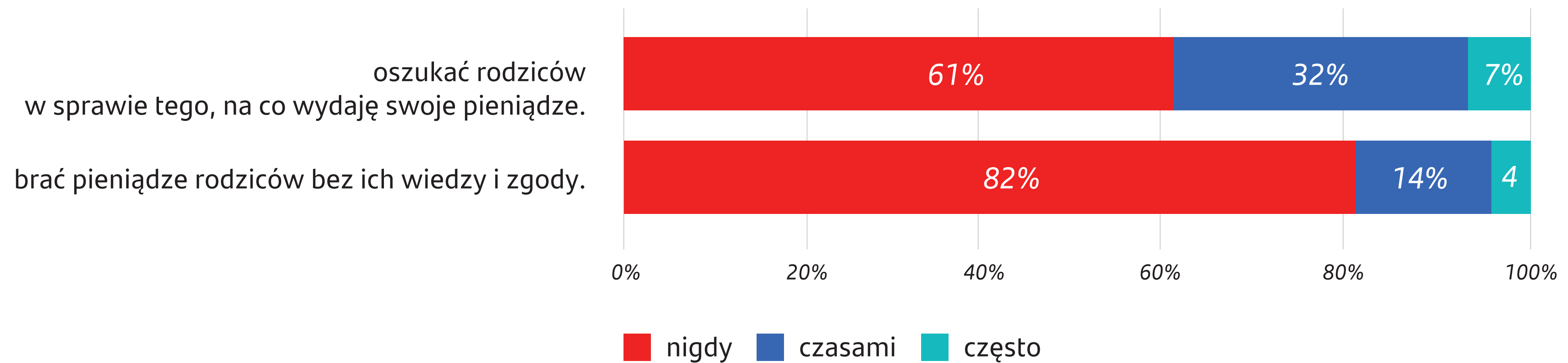
	Pobłażliwość materialna
<b>Materializm</b>	<b>0,210**</b>

**Pobłażliwość materialna rodziców koreluje dodatnio z poziomem materializmu nastolatków** ( $r$ -Pearsona = 0,210;  $p < 0,01$ ). Może to sugerować, że spełnianie zachcianek materialnych dzieci wiąże się z wyższymi tendencjami materialistycznymi.

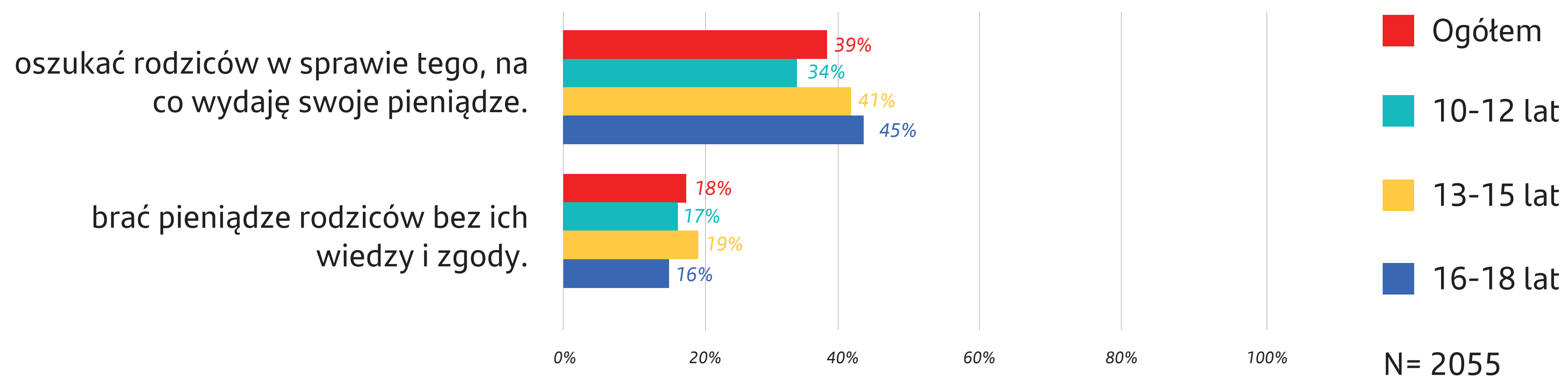
Symboliczne postawy wobec pieniędzy	Pobłażliwość materialna
Władza płynąca z pieniędzy	<b>0,158**</b>
Pieniądze jako źródło zła	-0,006 (n.i.)
Niepokój związany z pieniędzmi	0,030 (n.i.)

**Dodatkowo, pobłażliwość materialna rodziców koreluje dodatnio z postawą przejawiającą się jako postrzeganie pieniędzy jako źródła władzy i szacunku** ( $r$ -Pearsona = 0,158;  $p < 0,01$ ). Prawdopodobnie spełnianie zachcianek materialnych dzieci przekłada się na to, iż młodzi ludzie zaczynają traktować pieniądze jako coś, co daje władzę i czym można zasłużyć na szacunek.

## Zdarza mi się...



## Zdarza mi się CZASAMI lub CZĘSTO...





Część dzieci przyznaje się do tego, że **zdarza im się oszukiwać rodziców w kwestiach finansowych**. Prawie 40% nastolatków przynajmniej czasami oszukuje swoich opiekunów **w sprawie tego, na co wydają pieniądze**, a niemal 20% badanych zdarzyło się **wziąć od rodziców pieniądze bez ich wiedzy i zgody**.

W sprawie tego, na co wydają pieniądze, **częściej oszukują starsi nastolatkwie** – wśród 16-18-latków takie zachowania zdarzają się aż **45% badanych**.

N= 2055

	Zdarza mi się oszukać rodziców w sprawie tego, na co wydaję swoje pieniądze	Zdarza mi się brać pieniądze rodziców bez ich wiedzy i zgody
Materializm	0,154**	0,012 (n.i)

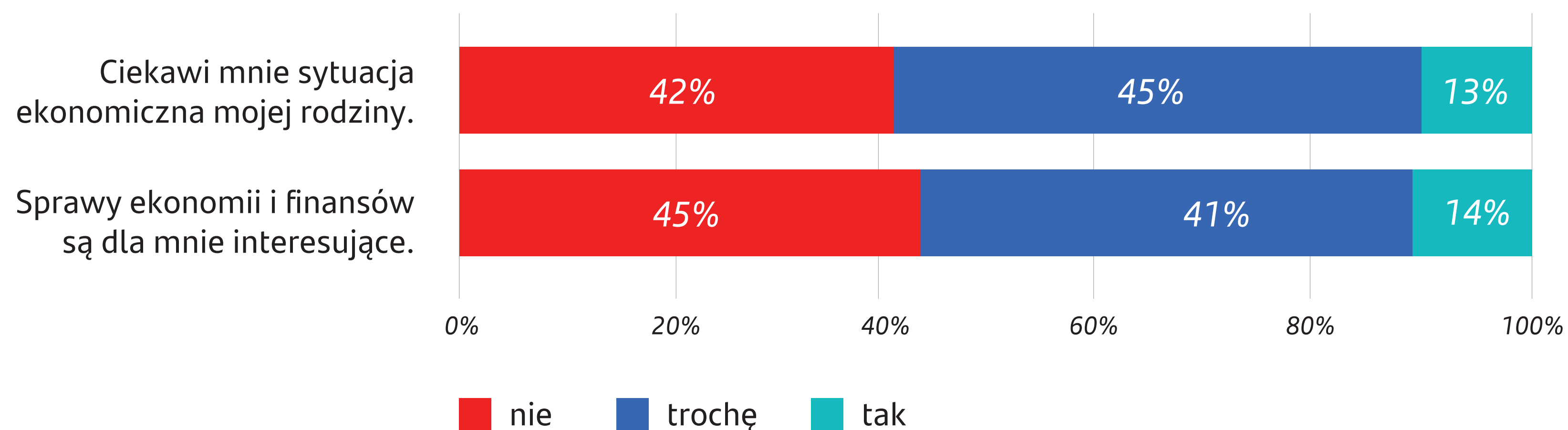
Analiza korelacji pokazała, że **częściej w sprawie wydatków oszukują swoich rodziców dzieci, które mają wyższe tendencje materialistyczne** (tau-Kendalla = 0,154;  $p < 0,01$ ). Prawdopodobnie dla nich dobra materialne są na tyle ważne, że są gotowi posunąć się do nieuczciwości.

N= 2055

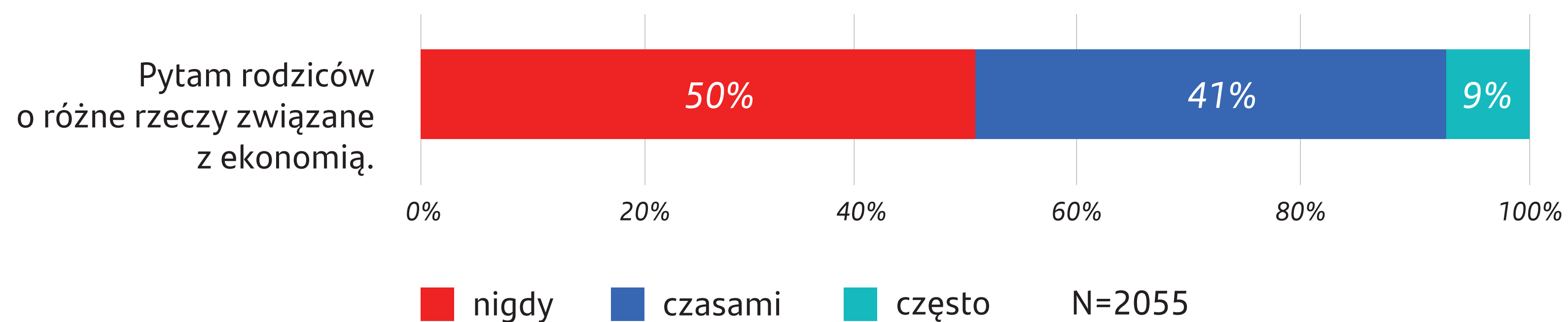
Symboliczne postawy wobec pieniędzy	Zdarza mi się oszukać rodziców w sprawie tego, na co wydaję swoje pieniądze	Zdarza mi się brać pieniądze rodziców bez ich wiedzy i zgody
Władza płynąca z pieniędzy	0,102**	0,060 (n.i)
Pieniądze jako źródło zła	0,026 (n.i.)	0,063 (n.i)
Niepokój związany z pieniędzmi	0,281**	0,210**

Częściej nieuczciwość dzieci pojawia się także, gdy młodzież jest przekonana, że pieniądze są źródłem władzy i szacunku (tau-Kendalla = 0,102;  $p < 0,01$ ). Najsilniej natomiast nieuczciwość dzieci jest związana z ich poczuciem niepokoju w kwestiach finansowych – im wyższy niepokój o pieniądze, tym częściej młodzież oszukuje rodziców w kwestii wydatków (tau-Kendalla = 0,210;  $p < 0,01$ ) oraz częściej "podkrada" pieniądze rodzicom (tau-Kendalla = 0,210;  $p < 0,01$ ).

## Zainteresowanie kwestiami ekonomicznymi



## Częstotliwość pytania rodziców o kwestie ekonomiczne



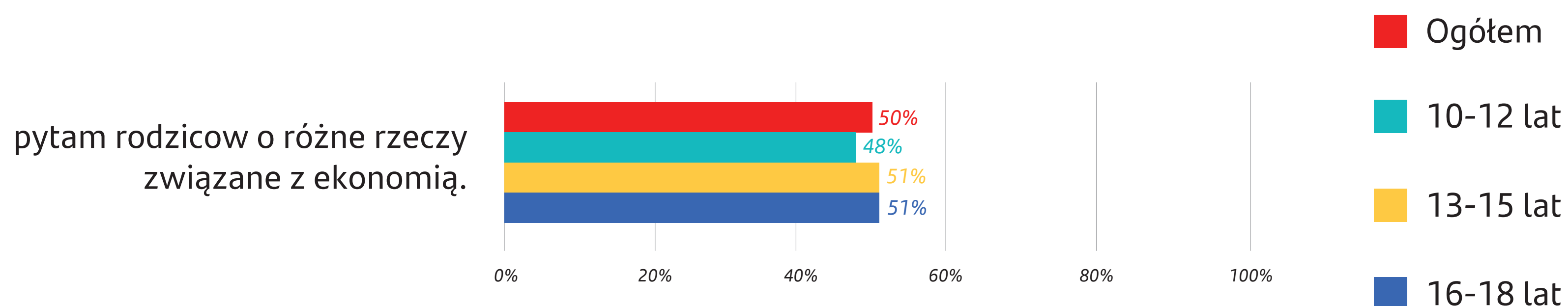
Ponad połowa nastolatków jest **przynajmniej trochę zainteresowana kwestiami ekonomicznymi**: zarówno sytuacją finansową swojej rodziny, jak i ogólnie sprawami ekonomii i finansów.

Jednakże **dla ponad 40% nastolatków sprawy finansowe zupełnie nie są interesujące**. Widać tu potencjał do rozbudzania w młodych ludziach ciekawości ekonomicznej poprzez pokazywanie, że sprawy ekonomiczne są ważne i nie muszą być nudne i trudne.

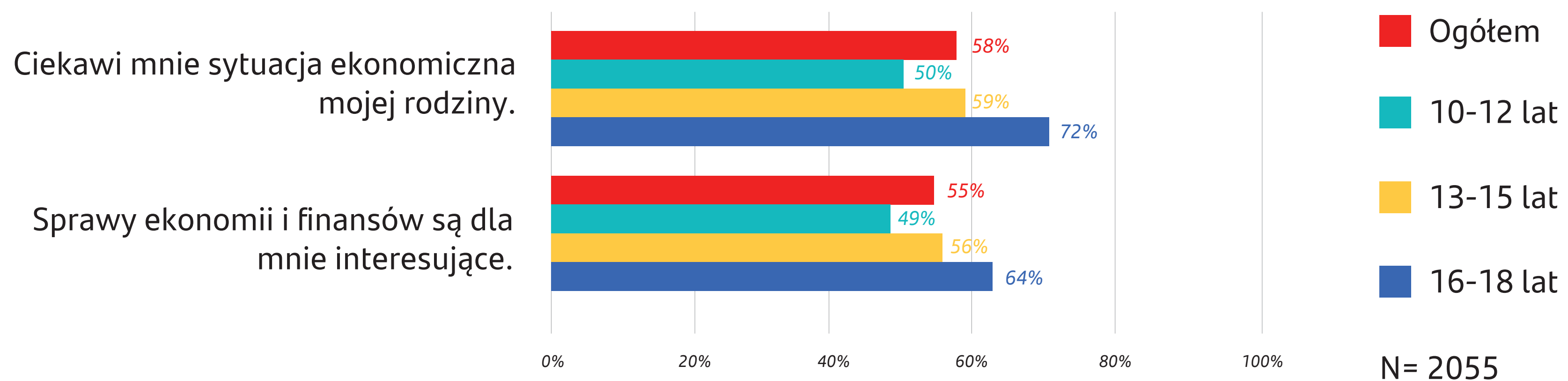
Mimo że wielu nastolatków wykazuje zainteresowanie kwestiami finansowymi, to jednak **50% badanych nigdy nie pyta rodziców o rzeczy związane z ekonomią**.

Warto zatem zachęcać rodziców do tego, by to oni sami zaczynali rozmowy o finansach ze swoimi dziećmi.

## Czasami lub często...



## Ciekawość dotycząca kwestii ekonomicznych\*



\* Na wykresie pokazano odsetki osób, które odpowiedziały *tak* lub *trochę*.

**Częstotliwość zadawania przez nastolatków pytań o sprawy ekonomiczne praktycznie nie zmienia się wraz z wiekiem badanych.**

Jednakże widać wyraźnie, że **starsi nastolatki wykazują istotnie większy poziom ciekawości dotyczącej kwestii ekonomicznych** niż badani z młodszych grup wiekowych.

Wydaje się zatem ważne wychodzenie naprzeciw potrzebom młodych ludzi (szczególnie 16-18-latków) poprzez zachęcanie ich do poszerzania wiedzy ekonomicznej i zadawanie pytań o te kwestie.

- Ponad 80% nastolatków dostaje pieniądze na swoje własne wydatki, jednak tylko około 40% dzieci dostaje regularne kieszonkowe. Około jedna trzecia badanych zarabia pieniądze w domu lub poza domem.
- Własne konto w banku lub subkonto na koncie rodziców ma ponad 60% nastolatków. Zdecydowana większość badanych (86%) posiada jakieś oszczędności. Nastolatkowie mają pozytywne postawy wobec oszczędzania, uważają je za ważne. Jednak ponad połowie nastolatków oszczędzanie pieniędzy wydaje się trudne.
- Ponad połowa badanych ma pewne doświadczenia z pożyczaniem pieniędzy od innych osób i z pożyczaniem innym. Postawy nastolatków wobec zaciągania zobowiązań finansowych są zróżnicowane: nie ma wśród badanych jednomyślności w kwestii tego, czy pożyczki są czymś dobrym, czy raczej złym.
- Choć 83% nastolatków deklaruje, że wiedzą, czym są podatki, to w rzeczywistości ich wiedza o podatkach jest dość niska. Nastolatkowie ogólnie uważają, że płacenie podatków jest ważne (78%), jednak wielu (37%) uważa podatki za bezsensowne i lepiej, żeby nie trzeba było ich płacić (63% badanych).
- Postawy młodych ludzi wobec ubezpieczeń są ogólnie pozytywne: 92% badanych uważa, że ubezpieczanie siebie i swojego mienia jest ważne.



- Wielu nastolatków ma wysokie tendencje materialistyczne. Im niższe jest poczucie własnej wartości młodych ludzi, tym większe mają oni tendencje materialistyczne.
- Nastolatkowie przypisują pieniądзом nie tylko funkcje instrumentalne/ ekonomiczne, ale także łączą je z różnymi emocjami – pieniądze pełnią dla nich rolę pewnego symbolu świadczącego o władzy, szacunku i prestiżu. Niektórzy nastolatkowie traktują pieniądze jako źródło zła, inni z kolei przeżywają różne lęki i obawy związane z pieniędzmi.
- Większość nastolatków przynajmniej czasami rozmawia z rodzicami na różne tematy związane z finansami. Najczęściej rozmowy te dotyczą oszczędzania pieniędzy, mądrego kupowania i zarabiania pieniędzy. Jednakże ponad jedna trzecia nastolatków nigdy nie rozmawia ze swoimi rodzicami o sytuacji finansowej swojej rodziny. Ponad połowa nastolatków jest zainteresowana kwestiami ekonomicznymi, jednak 50% badanych nigdy nie pyta rodziców o tematy związane z ekonomią.

- Większość nastolatków ma już zatem doświadczenia związane z finansami. Wśród młodzieży kształtują się także postawy wobec różnych zagadnień finansowych. Nadal jednak w niektórych obszarach brakuje młodzieży istotnej wiedzy, a ich postawy nie są właściwe.
- Zaobserwowanym problemem są luki w wiedzy na temat podatków oraz ubezpieczeń.
- Istotnym problemem jest łączenie pieniędzy z różnymi emocjami i stosunkowo wysoki poziom materializmu młodych ludzi.
- Do materializmu młodzieży może przyczyniać się zbytne „rozpieszczanie” dzieci w kwestiach materialnych. Znaczący odsetek badanych wskazuje, że rodzice spełniają wszelkie ich zachcianki materialne, kupując im wszystko, co chcą mieć. 45% nastolatków przyznaje, że dostaje od rodziców tyle pieniędzy, że mogą sobie za nie kupić, co zechcą, a zatem ich kieszonkowe nie spełnia w pełni swojej edukacyjnej roli i nie zachęca do oszczędzania.
- Dla niektórych nastolatków pieniądze i dobra materialne są na tyle ważne, że są w stanie posunąć się do nieuczciwych zachowań, by je zdobyć. Prawie 40% nastolatków przynajmniej czasami oszukuje swoich opiekunów w sprawie tego, na co wydają pieniądze, a niemal 20% badanych zdarzyło się wziąć od rodziców pieniądze bez ich wiedzy i zgody.

- Warto edukować rodziców, iż kieszonkowe jest ważnym elementem w wychowaniu ekonomicznym dzieci i młodzieży oraz pokazywać, jak powinno ono wyglądać, by realizowało cele edukacyjne. Przede wszystkim należy zachęcać rodziców do wypłacania dzieciom kieszonkowego regularnie, a także zwrócić uwagę, że nie powinno być ono zbyt wysokie, ponieważ wtedy młodzi ludzie nie mają motywacji do oszczędzania. Warto także uświadamiać rodziców, że dawanie dzieciom pieniędzy w nagrodę lub za wykonanie obowiązków domowych nie jest właściwym podejściem.
- Rodziców warto zachęcać do tego, by rozmawiali ze swoimi dziećmi nie tylko o oszczędzaniu pieniędzy, wydawaniu i zarabianiu, ale także o innych tematach ekonomicznych (m.in. o podatkach, o hazardzie).
- Nastolatki mają wiele pomysłów dotyczących tego, jak mogliby zarabiać w przyszłości. Potencjał ten można wykorzystać w przygotowaniu młodych ludzi do wejścia na rynek pracy (np. podczas doradztwa zawodowego).
- Wraz z wiekiem rośnie chęć samodzielności nastolatków i ich opór wobec kontroli finansowej, dlatego rodzice powinni stopniowo pozwalać młodzieży na usamodzielnianie się i dawać jej większą swobodę. Jednakże nie powinno to zwalniać rodziców z rozmów z dziećmi o pieniądzu – wielu nastolatków wskazuje, że kwestie ekonomiczne są dla nich interesujące, ale jednocześnie często sami nie wychodzą z inicjatywą pogłębiania tej wiedzy i zadawania pytań. Dlatego taką inicjatywę powinni podejmować rodzice oraz edukatorzy.

- Nastolatki mają pozytywne postawy wobec oszczędzania, jednak wielu z nich uważa je za coś trudnego. Dlatego warto wspomagać młodych ludzi w ich próbach oszczędzania. Kształtując nawyki oszczędnościowe, należy też pamiętać o tym, jakie motywy oszczędzania są najważniejsze dla nastolatków.
- Wydaje się, że nastolatki nie mają jeszcze w pełni ukształtowanych postaw wobec zaciągania zobowiązań, a swoje przekonania często opierają na doświadczeniach innych osób (np. rodziców). Warto w tym zakresie edukować młodych ludzi, tak, by zdobyli oni rzetelną wiedzę o kredytach i w przyszłości podejmowali decyzje na jej podstawie.
- Nastolatkom brakuje podstawowej wiedzy o podatkach, a wielu z nich uważa, że lepiej by było ich nie płacić. Ważne zatem wydaje się odpowiednie kształtowanie postaw młodych ludzi oraz przekazywanie im wiedzy, tak, aby w dorosłości odpowiedzialnie podchodzili do spraw podatkowych.
- Wprawdzie ubezpieczenia są postrzegane przez nastolatków pozytywnie, ale jednak brakuje im wiedzy, głównie na temat ubezpieczeń nieobowiązkowych. Warto zatem edukować młodzież w tym zakresie.

- Warto zwrócić uwagę na wysokie tendencje materialistyczne wielu nastolatków oraz ich emocjonalne podejście do pieniędzy. Biorąc pod uwagę, że od dawna badacze łączą materializm dzieci i młodzieży z ich obniżonym dobrostanem i różnymi problemami zdrowia psychicznego, ważne wydaje się istotne ograniczanie w młodych ludziach tendencji materialistycznych.
- Wyższy poziom materializmu mają nastolatki o niskiej samoocenie. Kształtując podejście młodych ludzi do dóbr materialnych, warto dbać o ich poczucie własnej wartości.
- Istotnym wyzwaniem jest ograniczenie pobłażliwości rodziców w kwestiach materialnych. Należy uświadamiać rodzicom, że spełnianie zachcianek materialnych dzieci oraz dawanie zbyt wysokiego kieszonkowego nie tylko nie sprzyjają właściwej edukacji ekonomicznej, ale mogą przyczyniać się do rozwoju tendencji materialistycznych i symbolicznego traktowania pieniędzy. Jednocześnie, jeśli dla nastolatków dobra materialne i pieniądze są nadmiernie ważne, to są oni czasem gotowi posunąć się do oszukiwania swoich rodziców w kwestiach finansowych.

**AUTORKA:**

dr Agata Trzcńska

Adiunkt w Katedrze Katedra Psychologii  
Biznesu i Innowacji Społecznych,  
Wydział Psychologii Uniwersytetu  
Warszawskiego

**KONSULTACJE MERYTORYCZNE:**

dr hab. Katarzyna Sekścińska  
(Uniwersytet Warszawski)

**O AUTORCE:**

Agata Trzcńska – doktor nauk społecznych, psycholożka i ekonomistka. Jest adiunktem na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się na zagadnieniach wiedzy i socjalizacji ekonomicznej dzieci i młodzieży. Autorka szeregu publikacji naukowych w polskich i zagranicznych czasopismach. Wyniki swoich badań naukowych prezentowała na kilkudziesięciu konferencjach krajowych i międzynarodowych. Poza pracą naukową posiada doświadczenie w realizacji różnorodnych projektów związanych z edukacją ekonomiczną dzieci, młodzieży i dorosłych. Współpracuje z licznymi instytucjami w zakresie projektów aplikacyjnych i wdrożeniowych z zakresu edukacji ekonomicznej. Od początku zaangażowana w projekt „Finansiaki” jako konsultantka merytoryczna i współtwórczyni treści.

Kontakt: [atrzcinska@psych.uw.edu.pl](mailto:atrzcinska@psych.uw.edu.pl)

**WYDAWCA:**

Santander Bank Polska

